

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání
Studijní program: Magisterský
Kombinace: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Ověřování některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ
Effectivity verification of sexual education methods at the first
grade of primary school
Verifizierung einiger Methoden der Sexualerziehung in der
Unterstufe der Grundschule

Autor:
Linda ČECHOVÁ

Podpis:

Adresa:
Sadová 1350
280 02, Kolín 5

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
100	25817	0	19	34	3

V Liberci dne: 13. 12. 2005

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 48-5352515

Fax: 48-5352332

Katedra: primárního vzdělávání

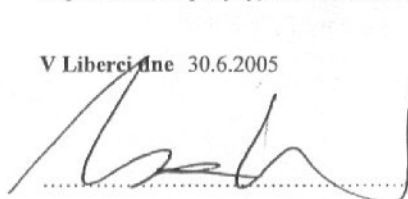
ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Linda ČECHOVÁ
adresa: Sadová 1350, 280 02 Kolín 5
obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Název DP: Ověřování některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ
Název DP v angličtině: Effectivity verification of sexual education methods at the first grade of primary school
Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková
Konzultant:
Termín odevzdání: prosinec 2005

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30.6.2005

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): Linda Čechová

Datum: 5.12.2005

Podpis: Linda Čechová

Název DP:

Ověřování některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ

Vedoucí práce:

PhDr. Jitka Josífková

Cíl:

Práce poukazuje na důležitost sexuální výchovy a to nejen v rámci rodiny, ale i v rámci školní výuky. Výsledkem by měla být studie, která bude mapovat, jaké metody lze použít a to zejména v oblasti prevence sexuálního zneužívání, jaké metody preferují dnešní učitelé a jakými způsoby je možné a obvyklé k žákům přistupovat.

Osnova:

1. Úvod
2. Teoretická část
 - Sexuální výchova
 - První stupeň základní školy a sexuální výchova
 - Metody výuky sexuální výchovy
3. Praktická část
 - Metody, které preferují učitelé
 - Návrh cvičebnice
4. Závěr

Literatura:

Augustyn, J.: Sexualita v našem životě. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1995
Šulová, L.: Jak učit výchovu k manželství a rodičovství? Grade Publishing, Praha 1995
Taubner, V.: Metodika sexuální výchovy. Fortuna, Praha 1996
Trojan, O.: O čápech a vránách. Fragment, Havlíčkův Brod 1994

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 13. 12. 2005

Linda Čechová

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucí diplomové práce PhDr. Jitce Josífkové, která mi poskytovala cenné rady a kritické připomínky. Za ochotnou spolupráci na výzkumné části diplomové práce děkuji pedagogickým sborům škol: Základní škola Kolín V., Ovčárecká 374 a 5. ZŠ, Mnichovická 62, Kolín. V neposlední řadě děkuji též rodinným příslušníkům za konzultace a podporu.

Ověřování některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ

Resumé:

Diplomová práce je zaměřena na sexuální výchovu na prvním stupni základní školy. Teoretická část informuje o významu sexuální výchovy a vyzdvihuje problematiku prevence sexuálního zneužívání dětí. Praktická část je rozdělena na dvě oblasti. První oblast mapuje, zda je prevence sexuálního zneužívání skutečně realizována na prvním stupni základní školy a za pomoci jakých výukových metod je tak činěno. Druhá oblast prezentuje cvičebnici, která nabízí škálu cvičení, seřazenou do kapitol podle druhu prevence sexuálního zneužívání, kterou lze na problematiku prevence sexuálního zneužívání aplikovat během výuky na prvním stupni základní školy.

Effectivity verification of sexual education methods at the first grade of primary school

Summary:

The degree work is focused on the sexual education at the first grade of a Primary school. The importance of sexual education is notified in the theoretical part. Notably problems of child sexual abuse prevention are stressed there. The practical part consists of two domains. The former one describes whether the sexual abuse prevention is really implemented at the first grade and with the help of what teaching method it is done so. The latter one presents an exercise book offering wide range of exercises. The exercise book is organized in chapters according to the way of sexual abuse prevention. The chosen prevention can be applied on such problems during classes.

Verifizierung einiger Methoden der Sexualerziehung in der Unterstufe der Grundschule

Zusammenfassung:

Die Diplomarbeit ist auf die Sexualerziehung in der Unterstufe der Grundschule gerichtet. Der theoretische Teil informiert über die Bedeutung der Sexualerziehung und misst der Problematik der Vorbeugung des sexuellen Kindesmissbrauches Bedeutung bei. Der praktische Teil ist auf zwei Gebiete aufgeteilt. Das erste Gebiet zeichnet auf, ob die Vorbeugung des sexuellen Missbrauches wirklich in der Unterstufe der Grundschule zu realisieren ist und mit Hilfe welcher Unterrichtsmethoden das bewirkt wird. Das zweite Gebiet stellt ein Übungsbuch vor, das eine Skala von Übungen anbietet, die nach Kapiteln je nach Art der Vorbeugung des sexuellen Missbrauches geordnet sind, und die man während des Unterrichtes auf die Problematik der Vorbeugung des sexuellen Missbrauches auf der ersten Stufe der Grundschule anwenden kann.

Obsah

1 Úvod	1
2 Teoretická část	2
2.1 Sexuální výchova	2
2.1.1 Vymezení pojmu	2
2.1.2 Úloha rodiny a školy	3
2.1.2.1 Rodina	3
2.1.2.1 Škola	4
2.2 První stupeň základní školy a sexuální výchova	5
2.2.1 Vývoj zájmu o sexualitu malého školáka	5
2.2.1.1 První a druhý ročník	5
2.2.1.2 Třetí až pátý ročník	7
2.2.2 Sexuální výchova na základní škole – tématické okruhy	7
2.2.3 Prevence sexuálního zneužívání dětí	9
2.2.3.1 Primární prevence	11
2.2.3.2 Sekundární prevence	14
2.2.3.3 Terciérní prevence	17
2.2.4 Učitel	19
2.3 Metody sexuální výchovy	21
2.3.1 Klasické metody	21
2.3.2 Aktivizační metody	23
2.3.3 Kombinované postupy	25
3 Praktická část	28
3.1 Výzkum	28
3.1.1 Výběr vzorku vyučujících	28
3.1.2 Sběr informací	29
3.1.3 Třídění informací	30
3.2 Návrh cvičebnice	46
3.2.1 Primární prevence	47

3.2.2 Sekundární prevence	65
3.2.3 Terciérní prevence	80
4 Závěr	85
5 Seznam bibliografických odkazů	87
6 Seznam příloh	91

1 Úvod

Výběr tématu diplomové práce, zabývající se problematikou sexuální výchovy, nebyl náhodný. Důvodů, které přesvědčovaly o tom, že je tento námět k zamyšlení, bylo více. Uvedeme některé z nich.

Prvním důvodem je aktuálnost. Pokud zajdeme do knihkupectví nebo novinového stánku, zjistíme, že se mnoho publikací a článků týká otázek sexuality, rodiny, mateřství, pohlavních chorob a podobně. Dokonce samo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo na svých webových stránkách příručku Sexuální výchova s podtitulem Problematika dětské pornografie a její prevence na škole.

Dále je to odtajnění záhadna. Dá se tvrdit, že v dnešní době je už překonán stud, který bránil informovat veřejnost o daném tématu, a že problematika sexuální výchovy již není tabu. Konečně se autoři, rodiče i vyučující nebojí mluvit o věcech, které patří k přirozenému lidskému životu.

Důležitost je přikládána především na předcházení nežádoucích situací, jako je například sexuálního zneužívání nebo užívání omamných látek. Je nutné si uvědomit, že i děti jsou ohroženy na zdraví či životě. Sexuální výchova by měla na toto nebezpečí upozornit a informovat o prevenci.

Čtvrtým důvodem je vyvrácení mylného pochopení pojmu sexuální výchova. Nejen děti, ale i dospělí si špatně vysvětlují náplň této výchovy. Velmi často je zaměňována s poučováním o sexuálních praktikách, o Kamasutře. Je nutno tuto chybu odstranit.

Pátým důvodem je skutečnost na základních školách. Přesněji zda se opravdu sexuální výchova vyučuje na prvních stupních základních škol a jaké metody výuky se nejčastěji používají.

Zpracování diplomové práce bylo pojato tak, aby bylo zajímavé, dostatečně odborné a dalo se použít v praxi. Tato práce by měla veřejnost přesvědčit o tom, že je velmi důležité s dětmi komunikovat o otázkách, kterými se zabývá sexuální výchova. Tato práce umožní zjistit, že tematických okruhů sexuální výchovy se nikdo, rodiče ani vyučující, nemusí bát, neboť jsou přirozené, nikoli nemravné. Vždyť se týkají obyčejného lidského bytí.

Pozornost bude zaměřena na prevenci sexuálního zneužívání. Budeme sledovat, jak se s tímto tématem dá pracovat během školní výuky, jaké metody lze na problematiku prevence sexuálního zneužívání použít a jakými způsoby je možné k žákům přistupovat.

2 Teoretická část

2.1 Sexuální výchova

2.1.1 Vymezení pojmu

Tato diplomová práce má ve svém názvu termín sexuální výchova. Aby nedošlo k nedorozumění, je nutno si tento pojem ve stručnosti vysvětlit. Hned na začátku bychom měli upozornit na skutečnost, že neexistuje obecná definice sexuální výchovy. Proto nám nezbyvá nic jiného, než si uvést několik vysvětlení tohoto pojmu od různých autorů a pokusit se o malé shrnutí vypsanych pouček.

Taubner [31] popisuje sexuální výchovu jako záměrnou a cílevědomou činnost vychovatele vůči vychovávanému. Považuje ji za součást výchovy, zvláště pak výchovy mravní. Je tedy základním předpokladem vyváženého a harmonického rozvoje dítěte a mladých lidí, kteří se připravují na život v dospělosti.

„Cílem sexuální výchovy je získávání přiměřených poznatků z oblasti lidské sexuality, partnerských vztahů před manželstvím, v průběhu manželství a rodičovství, získání správných společenských a emocionálních postojů k sexualitě a v nejširším slova smyslu ke všemu, co se sexualitou souvisí: osvojení si návyků a dovedností, které jsou nezbytné pro individuální život člověka a pro jeho společenské fungování v partnerských vztazích, v manželství a v rodině“ [31, s. 5].

„Sexuální chování je vždycky obrazem celé společnosti. Z tohoto pohledu je sexuální výchova integrálně spojena s výchovou k plnému lidství. Sexuální výchova se týká především formování vyspělých mezilidských vztahů, které zahrnují i sféru sexuální, i když se nezaměřují jen na ni. Informace o lidské sexualitě, přiměřené rozumovým potřebám a možnostem dítěte, začínají plnit svou roli teprve tehdy, jsou-li spojeny s citovým a duchovním potencionálem člověka“ [2, s. 59].

„Sexuální výchovu musíme chápat jako nedílnou součást celkové výchovy, zvláště pak jako součást výchovy k zodpovědnému mateřství a otcovství. Sexuální výchovu musíme roubovat na dobré mezilidské vztahy v rodině, na výchovu k odpovědnosti, porozumění, na vzájemnou pomoc a sebeodříkání“ [25, s. 73].

„Sexuální výchova je výchovou k odpovědnému partnerství, manželství a rodičovství. Sexuální výchova by měla vést jedince k tomu, aby si v dospělosti počínal v intimním životě s radostí, odvahou a náležitou dávkou odpovědnosti, aby jeho počínání bylo lidskému jedinci k radosti a uspokojení, společnosti k užitku a nikomu ke škodě, bolesti a ponížení“ [11, s. 8].

Jistě jste si povšimli, že základní formulace sexuální výchovy jsou si vzájemně podobné a vyjadřují stejnou myšlenku. A sice, že sexuální výchovou rozumíme vybavení mladých lidí informacemi o lidské sexualitě s cílem je připravit na soužití s partnerem, na založení rodiny a výchovu svých dětí. Sexuální výchova ani nezapomíná na výchovu prosociální, která se týká mezilidských vztahů, zvláště pak vedení k úctě a odpovědnosti. Sexuální výchova zasahuje do vývoje člověka velmi výrazně a významně se podílí na vytváření osobnosti, proto je nezbytnou součástí výchovy.

O sexuální výchově bychom mohli říci, že se nejedná o uzavřený předmět. Prolíná se s mnoha dalšími výchovami, které jsou její součástí. Zajisté musíme zmínit výchovu ke zdraví, výchovu k manželství a rodičovství, prosociální výchovu a výchovu mravní.

2.1.2 Úloha rodiny a školy

„Jako rodiče a učitelé chceme naše děti co nejlépe připravit na životní úkoly, které na ně čekají, a cítíme odpovědnost za trvalý růst jejich osobnosti. Musíme si ale uvědomit, že informace by měly přicházet diferencovaně, individuálně, s přihlédnutím ke stupni osobní zralosti, která je u různých dětí rozdílná. Ovšem sexuální výchova, s níž se započne až v pubertě, v době citového rozkolísání a neklidu, přichází už pozdě“ [16, s.5-6].

V prvním odstavci je řečeno vše podstatné. Rodina a škola jsou instituce, které by měly dát dítěti dostatečné informace o sexuální výchově, aby pak samo v dospělosti mohlo založit fungující rodinu. Ale ve kterém věku dítěte bychom měli se sexuální výchovou začít? Která z těchto dvou institucí by měla dítě vzdělávat v této problematice jako první?

2.1.2.1 Rodina

Rodinné prostředí vytváří ideální podmínky pro elementární sexuální výchovu. Snad právě proto, že rodina je první institucí, s kterou se dítě setkává hned po narození. Zde dítě získává prvotní představy o rodině a manželství. Rodinný život na dítě působí nepřetržitě

už od útlého věku, ať rodiče chtějí či nechťejí, ať si to uvědomují či nikoli. Dítě má tendenci vztahy a způsoby jednání „odkukávat“ od svých vzorů, tedy od svých rodičů.

Rodiče by měli vědět, že dítě má nárok na sexuální informace přiměřené svému věku a vývojovým potřebám. Rodiče by se svými potomky měli otevřeně mluvit o všech otázkách sexuality a pohlavního života. Neměli by se spoléhat na to, že se tyto informace dítě dozví od svých vrstevníků či ze sdělovacích prostředků. Sám rodič je tou nejoprávněnější osobou, která může dítěti předávat tak důležité poznatky, neboť je nejbližší osobou, které dítě má. Pojí je velké pouto důvěry, které je tak potřebné pro výchovu v této oblasti.

Informace vyžadují postupné vysvětlování, jež musí být pravdivé. Toto vysvětlování nesmí být znehodnoceno zamlčováním nebo neupřímností. Rodič by měl mít na paměti, že se musí přizpůsobit potřebám dítěte. Velkou roli hraje i umění volit správná slova, způsob vyjádření a vhodné načasování. Musí počítat se stydlivostí dítěte. Rodič by měl na otázky odpovídat klidným hlasem, vyrovnaně, bez údivu. Tím dítěti naznačí, že sexuální záležitosti jsou záležitosti stejně lidské jako všechny ostatní.

Na závěr pro ujasnění důležitosti komunikace rodičů s dětmi o sexuální výchově si citujeme odstavec z knihy *O čápech a vránách*, která je určena rodičům. „Děti vyrůstající v rodinách, kde oceňují a propagují otevřenou komunikaci o sexu, si spíše vytvoří kladný, zdravý a ohleduplný názor na sexualitu. Tato zkušenost se potvrzuje výzkumy, zkušenostmi a prostým úsudkem. Víme také, že po letech se tyto zkušenosti přetvoří do větší schopnosti rozhodovat se o sexuálních otázkách zodpovědně, zdravě a ohleduplně. Možná, že máte nutkání odbýt celé tohle téma tím, že vy jste také nedostali žádné sexuální vzdělání a vyrostli jste dobře. Ale mějte na paměti, že svět se od doby našeho dětství dramaticky změnil. Co mohlo dříve stačit, může být dnes absolutně nedostatečné“ [33, s. 31].

2.1.2.2 Škola

Zvláštní kapitolu tvoří instituce pro děti předškolního věku a tou je mateřská škola. Většina dětí do tohoto vzdělávacího ústavu dochází mezi třetím a šestým rokem. Záměrně bylo použito slovo většina, protože docházka do této instituce není povinná, proto některé děti mateřskou školu nenavštěvují. Dítě se poprvé ocitá delší dobu mimo rodinné zázemí, seznamuje se s novým prostředím. Stává se členem dětské skupiny s bohatou strukturou sociálních vztahů. Poznává nové vzory chování a jednání dětí i dospělých. I zde dochází

k „napodobování“ vzoru, nejčastěji učitele, na kterého je silně citově vázáno. Ten by měl mít odborné pedagogické vzdělání. Princip učení a nápodoby zde působí obdobně jako v rodině. Mateřská škola navazuje na znalosti a dovednosti, které dítě získalo v rodině. „Samozřejmě, že to co se týká nejintimnějších oblastí sexuality, patří do soukromí rodiny a mateřská škola nemůže a ani nechce rodinu nahrazovat“ [11, s. 13].

Zcela specifickou a neoddělitelnou úlohu v sexuální výchově dětí a mládeže sehraává škola. Tentokrát se jedná o povinnou školní docházku. Přestože pro výuku sexuální výchovy najdeme v literatuře moderní návrhy i propracované koncepce, pro učitele zůstávají základním a směrodatným východiskem pro výuku učební osnovy.

Podle posledního schválení osnov pro základní školu [15] sexuální výchova začleněna do výuky v rámci jiných předmětů. Trvání výuky podle učebních osnov je omezena do roku 2007/2008. V tomto roce se vyučující začnou držet vlastních školních programů, které budou vypracovány školou, na které působí, a to v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

2.2 První stupeň základní školy a sexuální výchova

2.2.1 Vývoj zájmu o sexualitu malého školáka

Tato kapitola by měla rodičům i učitelům říci, co prožívají sami školáci. Co je zajímavé v souvislosti se sexuální výchovou, jaké mohou mít problémy s přicházejícím dospíváním.

Úmyslně je tento článek rozdělen na dvě části a to podle vzoru Matějčka [22], který dělí věk školáků prvního stupně základní školy na děti mladšího školního věku (první a druhý ročník) a děti středního školního věku (třetí až pátý ročník). Toto dělení se nám jeví jako velmi zdařilé i z pohledu pedagogické praxe, neboť se velmi často stává, že první dva ročníky učí pedagog s delší pedagogickou praxí a následující ročníky přebírá jiný kolega, který je na rozdíl od něho méně zkušený.

2.2.1.1 První a druhý ročník

„V tomto věku se děti často rozmýšlejí, zda se mají na otázky spjaté se sexem zeptat. Freud toto období označil jako latentní. Domníval se totiž, že dítě v této fázi svého vývoje

přemáhá sexuální zájem. Napadá nás pravděpodobnější vysvětlení. Ve věku šesti let se u dětí vyvine citlivý „radar“. Varuje je před tématy, chováním a tak dále, které dospělí považují za nepřijatelné nebo nepříjemné. Raději tedy neříkají a nedělají věci, které by mohly způsobit nepříjemnosti. V rozporu s Freudovou teorií je malý školák velmi zvědavý na mnoho sexuálních otázek – tento zájem může, ale nemusí být vyjádřen slovně“ [33, s. 21].

Především ho zajímá otázka pohlavní identity. Vnímá rozdíly mezi „mužským“ a „ženským“ chováním, úpravě zevnějšku. Začíná zjišťovat, že i oděvy s typicky ženskými barvami mohou nosit i muži, a naopak oděvy s tmavými barvami si oblékají i ženy. Tedy rozlišování pohlaví podle barev, délky vlasů nebo druhu hračky už pomalu mizí. „Zjišťuje, že pohlavní znaky jsou dominantní charakteristikou odlišující chlapce a dívky“ [29, s. 52].

Podle Trojana [33] se dítě stále zajímá, jak vznikají děti a co je to pohlavní styk. Je zcela přirozené, že toto téma je i předmětem diskusí mezi vrstevníky. Díky tomu, že děti jsou velmi vnímavé, ulpí jim v paměti i sprosté až vulgární výrazy, které pak začnou používat. Měli bychom na tuto situaci reagovat tak, že dítěti vysvětlíme význam slova, které vyslovilo a budeme naléhat, aby příště používalo správný termín, který mu řekneme. Je-li vše vysvětleno postupně, tak i pohlavní styk nebude brán jako něco nepatřičného, ale jako součást projevu lásky dvou dospělých lidí v nejintimnějších chvílích (někdy s důsledkem početí - ať chtěného či nechtěného).

Dítě je důvěřivé. Už chápe pojem cizí lidé a lidé z rodiny. Ale stále jim musíme připomínat hrozící situaci, že jim bude chtít ublížit cizí člověk. Lze odhadnout, že osm dětí z deseti souseda stále nepovažuje za cizího. I když se jedná o hodného souseda, stále zdůrazňujeme, že bez dovolení rodičů s cizími lidmi se nikam neodchází a ani se od nich nic nepřijímá. Musíme děti informovat, že jsou případy, kdy dítěti může ublížovat i člen rodiny nebo člověk, kterého zná.

Šilerová [29] ve své publikaci Sexuální výchova uvádí případy, kdy osmileté děvčátko dostalo první menstruaci. Mluvme o tomto projevu ženství a dospělosti jako o radostné události. Není nutné dívku v tomto věku strašit možnými menstruačními obtížemi a děsit ji tím, že od první menstruace může otěhotnět. Ale je přesto vhodné na tyto okolnosti vhodně upozornit.

Dítě se vyvíjí po sociální stránce, chce se osamostatnit. Záleží mu na tom, co si myslí kamarádi. V tomto období můžeme zpozorovat, jak dítě nechce políbit babičku či maminku v okamžiku loučení, přestává se s rodiči mazlit. Často to bývá tehdy, když je

vrstevník nebo starší kamarád na blízku. V žádném případě na dítě nenaléháme a nenutíme ho k něčemu, co nechce. Přesto musíme mít na paměti důležitost rodičovské lásky a pocitu bezpečí. Neodepíráme mu automaticky navyklé projevy citu.

2.2.1.2 Třetí až pátý ročník

Podle Šilerové [29] děti po devátém roce života vypožarují, že mladé ženy mohou mít děti a staré ženy ne. Dokonce moc dobře vědí, že nezáleží na tom, zda je žena svobodná, rozvedená či vdaná. Pokud dítě vyrůstá bez otce, projevuje v tomto období velký zájem se o něm něco dozvědět nebo ho osobně poznat.

Sexuální zvědavost roste. Trojan [33] uvádí, že není nic neobvyklého, když dítě přistihneme při prohlížení si erotického časopisu. Důvodů, proč volí literaturu, která není vhodná pro jeho věk, je více. Může se jednat o pouhou zvědavost, o zapadnutí do party nebo o lákadlo „zakázaného ovoce“. Pro tento okamžik je vhodné dítěti dopřát literaturu určenou jeho věku, kde se společně s rodiči dočte, jak funguje a vypadá lidské tělo.

Zvyšuje se výskyt otázek, které se týkají nutnosti přiřazovat konkrétní věk k určitému projevu dospělosti. „Kdy mi vyrostou prsa? Kdy se mohu stát tatínkem? Kdy mohu mít dítě? Kdy dostanu menstruaci?“

Šilerová [29] tvrdí, že někteří chlapci začínají onanovat. Onanie se může objevit i u dívek. U chlapců může docházet k výronům semene. Dívky dostávají první menstruaci. Pozornost upoutává vývoj dívčích prsů.

Začínají se tvořit dívčí a chlapecké skupinky. Vzájemné pošťuchování a škádlení má jediný cíl, a to dotknout se opačného pohlaví.

Nástup puberty Trojan [33] charakterizuje jako období nenávisti k vlastnímu tělu. Tělo se začne podivně měnit a dítě nechápe proč. Je tu velký rozpor. Nechtějí dospět, ale na druhou stranu nemají rádi, když se s nimi zachází jako s dětmi. Nálady se stále mění.

Projevují zájem o pojmy homosexualita a AIDS. Jedná se o přirozenou zvědavost.

2.2.2 Sexuální výchova na základní škole – tématické okruhy

V minulé kapitole jsme nahlédli do dětské duše. Teď už víme, co malého školáka zajímá z tematiky o sexualitě. Ale shodují se zájmy dítěte s učivem, které by se mělo

vyučovat v rámci sexuální výchovy na základních školách? Pojdme se podívat, jaké vzdělání v oblasti sexuální výchovy škola nabízí.

Jak už bylo jednou zmíněno, škola zatím vyučuje stále podle platných osnov. Sexuální výchova jako samostatný předmět neexistuje. Na prvním stupni základních škol se vyučuje v rámci prvouky, přírodovědy a výchovy ke zdraví.

V kapitole Základy rodinné a sexuální výchovy [15, s. 92-121] nalezneme mnoho odkazů, nejsou však přehledně seřazeny. Abychom se lépe orientovali a neopakovali stále jedno téma, pokusíme se odkazy z osnov zestručnit a vytvořit tématické okruhy.

Rodina tvoří velký tématický celek. Dítě by mělo umět pojmenovat všechny členy rodiny, znát funkci rodiny i druhy rodin. Mělo by rodinu chápat jako instituci, která o něj pečuje a poskytuje mu pocit bezpečí.

Mezilidské vztahy reprezentují pojmy přátelství, láska, manželství, rozvod.

Základy společenského chování mají za cíl vychovat malé gentlemany a roztomilé slečny, které si osvojili principy slušného a asertivního chování.

Lidské tělo se u muže a ženy v anatomii výrazně odlišuje. Důležitost je přikládána na znalost pojmů pro označení jednotlivých částí těla včetně pohlavních orgánů.

Péče o tělo je velmi důležitá, vždyť osobní a intimní hygiena je nutnou součástí každodenního života.

Sexuální chování je projevem určité náklonnosti k druhému jedinci. Mazlení, objímání, líbání, pocity touhy jsou věci zcela přirozené.

Projevy dospívání se týkají změn anatomicko-fyzických a psychosociálních. Zajisté sem patří otázka menstruace a poluce.

Početí dítěte, těhotenství a rodičovství se zabývá otázkou vzniku života a odpovědnosti se o novorozence dobře starat. Zdůrazňuje se dostatečná osobní zralost obou rodičů a výhody plánovaného rodičovství.

Pohlavně přenosné nemoci jsou zastoupeny virem HIV , který způsobuje chorobu AIDS. Informujeme o přenosu nákazy a o prevenci.

Zmínka o šikaně a agresivitě nesmí být opomíjena. V dnešní době, kdy se s brutalitou setkáváme denně ve sdělovacích prostředcích, se nemůžeme divit, že stoupá i dětská agresivita. Bohužel i na půdě školy. Je nutné informovat o nebezpečí zneužití mladšího a slabšího jedince.

Prevence sexuálního zneužívání je zastoupena poučením o existenci linek důvěry, o přítomnosti lidí, kteří nemusí mít vždy dobré úmysly, o možnosti odmítnout nabídku neznámého člověka, o způsobu bezpečného chování.

Jestliže porovnáme skutečný zájem malého školáka s tématickými okruhy, které jsme čerpali z osnov ze vzdělávacího programu základní školy, musíme zkonstatovat, že škola se snaží vyhovět potřebám dětí mladšího a středního školního věku. Dbá na to, aby se nějakým způsobem odpovědělo na otázky, které si školáci kladou sami sobě, ale také na jejich bezpečnost. Na prevenci sexuálního zneužívání je v osnovách programu základní školy kladen téměř největší důraz.

V druhém odstavci této kapitoly jsme pomocí slova „zatím“ naznačili, že se od výuky podle osnov Vzdělávacího programu základní školy v blízké době upustí. Na našich školách vzniká nový dokument. Jedná se o Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který bude východiskem pro školní vzdělávací programy, podle nichž se uskuteční vzdělání na jednotlivých školách. Podle Manuálu pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání [19], který byl vydán Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze, je možné začít výuku podle Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání již v roce 2005/2006 nebo v roce 2006/2007, nejpozději pak od školního roku 2007/2008. Podmínkou je zpracovaný školní vzdělávací program základního vzdělávání pro všechny ročníky dané školy a zahájení výuky postupně od prvního a šestého ročníku. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [26] týkající se prvního stupně základních školy nezapomíná na sexuální výchovu. Jejimi otázkami se zabývá vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, dále pak průřezové téma Osobnostní a sociální výchova. Výčet učiva je obdobný s tématickými okruhy.

2.2.3 Prevence sexuálního zneužívání dětí

Protože s tématickým celkem prevence sexuálního zneužívání budeme pracovat v praktické části diplomové práce, je nutné, abychom si daný problém alespoň trochu přiblížili. Je mnoho pohledů, jak přistupovat k problematice sexuálního zneužívání. My se budeme zajímat o prevenci sexuálního zneužívání jako o učební látku, která by se měla probírat na prvním stupni základní školy.

„ Integrální součástí sexuální výchovy dětí je jejich seznámení se s nebezpečím sexuálního zneužití. Sexuálním zneužitím označujeme takové jednání, chování či aktivity

sexuálního charakteru, které jsou společensky nepatřičné a směřují k využití dítěte k pohlavnímu uspokojení abuzora. Přitom je dítě více či méně poškozeno hlavně psychicky a sociálně mnohdy s důsledky na celý život. Rozlišuje se zneužívání kontaktní (ohmatávání, hlazení dítěte, soulož, orální a sexuální sex, incest až smrt) a nekontaktní. Sem se řadí exhibicionismus, voyerství a pornografie, jež stále častěji zasahuje děti. A to nikoli jen zobrazováním nejrůznějších sexuálních dětských aktů, ale i přechodem ke komerčnímu, sexuálnímu zneužívání dětí (dětská prostituce, sexuální turistika, únosy sexuálně motivované a využití dětí). Tento problém v současné době narůstá na celém světě“ [14, s. 27].

Sexuální výchova [27] informuje o rizikových faktorech, které přispívají k možnostem sexuálního zneužívání. Vyjmenujme si je:

- 1) Sociální prostředí
- 2) Způsob výchovy v rodině
- 3) Dysfunkčnost rodiny
- 4) Nedostatečná sexuální výchova a informovanost dítěte
- 5) Nemoc v rodině
- 6) Dítě s nízkým sebehodnocením
- 7) Otevřenost, možnost se svěřit někomu
- 8) Dítě s určitým stupněm postižení

Pokud si pečlivě přečteme všech osm bodů, zjistíme, že pouze dva body může škola ovlivnit. Jedná se především o rizikový faktor čtyři, který částečně odstraníme tehdy, když sexuální výchova bude součástí vzdělávacího procesu na školách, a to nejen ve formě předávání poznatků ale, i vytváření patřičných dovedností. Šestý rizikový faktor je nízké sebehodnocení dítěte. Škola je prostředí, kde se vytváří prostor pro vyniknutí schopností dítěte. Uvědomělý pedagog ví, že pochvala je nejlepším prostředkem, jak dítěti zvýšit sebevědomí. Vždyť nemusí být žák chválen jen za excelentní výkony. Pochvalu si zaslouží jedinec i za malý úspěch a nemusí se týkat jen zvládnutí probírané látky. Chválit můžeme i za chování, za vedení sešitu, úpravu zevnějšku, organizační schopnosti, milý pozdrav a podobně. Dostatečná informovanost a podpora zdravého sebevědomí jsou součástí prevence sexuálního zneužívání.

Autoři Sexuální výchovy [27] uvádí dělení prevence sexuálního zneužívání. Primární prevence sexuálního zneužívání se zabývá výchovným působením vychovatele – rodiče, učitele a podobně, který utváří v osobnosti dítěte identifikované vědomí sebe samého, svých práv a dovedností jejich obrany. S tím souvisí i informovanost o výskytu násilí páchaného na dětech. Sekundární prevence je zaměřena na vytipování možných rizikových skupin a krizových situací. Jde o omezení podmínek, za kterých k sexuálnímu zneužívání dětí dochází nebo může docházet. Terciární prevencí rozumíme takové chování pedagoga, lékaře, psychologa, policisty nebo rodiče, které zabrání opakování násilí vůči dítěti či jeho minimalizování. Řadíme sem publicitu zdrojů pomoci, které dítě může v nouzi použít. Jedná se především o telefonní linky bezpečí, chráněná obydlí a podobně. Všem třem stupňům prevence sexuálního zneužívání se může základní škola věnovat.

2.2.3.1 Primární prevence

Primární prevenci zastupují kapitoly: rozvíjení zdravého sebevědomí, dětská práva a násilí ve sdělovacích prostředcích.

Dostatečné sebevědomí by měl mít každý. Všichni jsme něčím výjimeční, užiteční. Možná, že nejsme výborní v řešení matematických úloh, ale naše kvality se mohou projevit v manuální zručnosti. Máme-li mínění, že svým vzhledem se nemůžeme rovnat manekýnům či manekýnám, hledejme krásu uvnitř sami sebe. Charakterové vlastnosti jsou mnohem důležitější než moderní zjev. Máme-li nějaký tělesný handicap, nemějme pocit, že nemůžeme být užiteční nebo žít plnohodnotným životem. Právě naopak. Handicapovaní lidé jsou více duchapřítomní, když jde o lidský život, neboť ví, jakou má hodnotu. Je znám případ, kdy zdravý člověk nedokázal přivolat pomoc, když se přihodila dopravní nehoda, i když měl zdravé nohy. A „vozičkář“ to dokázal. Proč? Protože pohotově reagoval. Stačilo vzít mobilní telefon a přivolat záchrannou službu, a tím zachránil řidiči to nejcennější – holý život.

V dětech bychom měli pěstovat zdravé sebevědomí, které zajistíme tím, že za každý, třeba i malý úspěch budou chváleny. Chvalme školní úspěchy, úspěchy v zájmových kroužcích, projev solidarity a podobně. Každé dítě by mělo mít pocit, že je nepostradatelnou součástí kolektivu. Tím, že bude mít zdravé sebevědomí, se nebude bát projevit se. To, že má právo říci svůj názor, bude samozřejmost. Naučme děti, že každý názor je přínosný. Dokonce i chybovat je správné. Vždyť chybami se člověk učí. Zdravé

sebevědomí dětí ve třídě přispívá k lepší atmosféře třídy. Nejen, že lépe děti komunikují mezi sebou, ale zlepši se i komunikace mezi dětmi a učitelem. A to je nezbytné pro výuku sexuální výchovy.

Ptáme-li se, jak zdravé sebevědomí souvisí s prevencí sexuálního zneužívání, tak odpověď je jednoznačná. Velmi. Neboť pokud se dostaneme do nepříjemné situace, kdy nám někdo nutí, co nechceme, nebo chce, abychom dělali, co je nám nepříjemné, je dobré umět říci jasné „ne“. Jinými slovy umět odmítnout, projevit nesouhlas a to tak důrazně, aby tomu dotyčnému bylo zřejmé, že my se mu nepodřídíme. Potřeba zdravého sebevědomí hraje velkou roli i při volání o pomoc. Aby nás někdo bral vážně, volání o pomoc musí být dostatečně přesvědčivé.

Kapitola dětského práva je považována za nutnou součást sexuální výchovy. Má mnoho společného s tématy jako jsou sexuální zneužívání, týrání, šikanování, diskriminace, zanedbávání dětí a podobně. Přesné znění dětských práv, jak uvádí webová stránka [6], nalezneme v Úmluvě o právech dítěte. „Úmluva o právech dítěte byla vyhlášena Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989 v New Yorku. Úmluva je první obecně závaznou právní normou, která se týká výhradně práv dítěte. Úmluva o právech dítěte se stala součástí právního řádu České republiky /Sb. zák. 104/91/. Česká republika je úmluvou vázána od 1. ledna 1993. Úmluva rozděluje dětská práva na čtyři základní pilíře. Jedná se o právo na přežití, právo na rozvoj, právo na ochranu a právo na účast. Právo na přežití má zajistit zachování života a uspokojování základních potřeb. Právo na rozvoj se týká harmonického rozvoje dítěte včetně práva na vzdělání, na volný čas, ale i práva na svobodu myšlení a vyznání. Právo na ochranu chrání dítě před násilím, všemi druhy zneužívání a zanedbávání. Právo na účast dává dítěti možnost vyjádřit svůj názor ve všech záležitostech, které se ho týkají“ [6].

Budou-li dětská práva tímto způsobem interpretována žákům prvního stupně základních škol, není jisté, zda jim porozumí. Proto si jejich znění zjednodušíme podle vzoru webové stránky, která je určena dětem [7]. Základní myšlenkou je, že všichni lidé na celém světě mají svá práva. Nezáleží na tom, zda jsou velcí nebo malí, černí nebo bílí, pracující nebo bez zaměstnání, nemocní či zdraví, bohatí nebo chudí. Všichni jsou stejně důležití. Děti mají právo na svou identitu – na své vlastní jméno, na svou vlast, na státní občanství, na domov a vlastní životní prostor. Mají právo žít s rodiči a mluvit mateřským jazykem. Dítě má právo mít kamarády. Má právo si hrát, rozvíjet své zájmy a nadání. Nikdo mu nesmí zakazovat nebo bránit chodit do školy, protože má právo na vzdělání. Dítě má právo

řící svůj názor. Dítě má právo na pomoc v nemoci, právo na ochranu zdraví. Dítě nesmí být trápeno hladem, má právo na dostatek zdravé potravy. Dítěti nesmí být ubližováno a to tělesně ani duševně. Má právo na bezpečí, tedy má právo být chráněno před násilím a špatným zacházením. Nikdo nemá právo mu nabízet alkohol, drogy a jiné látky, které by mu mohly uškodit. Je nutné, aby děti věděly o svých právech, ale i povinnostech, neboť na tyto vědomosti můžeme navázat na další část primární prevence, tedy zvýšení sebevědomí.

Poslední kapitola primární prevence je věnována násilí ve sdělovacích prostředcích. Setkáváme se s četnými názorovými střety, zda sdělovací prostředky přinášejí dětem přínos nebo naopak. Nebudeme zapírat, že opravdu ve sdělovacích prostředcích je poměrně často násilí, tedy brutalita. Vede se spor, zda sdělovací prostředky neovlivňují děti natolik, že pod jejich vlivem se mění jejich chování. Podle publikace Elliottové [8] násilí ve sdělovacích prostředcích jsou příčinou, že děti jsou více agresivnější, podrážděnější a sexuálně dříve aktivnější. Podle mého názoru je zbytečné děti izolovat od technických vymožeností moderní doby. Nezakazujme dětem hrát videohry, nevypínejme televizi, když běží detektivní film a ani dětem neznemožňujme přístup k internetu. Není pravda, že zakázané ovoce nejvíc chutná? Tak jako tak, by si našly způsob, jak se k těmto informacím dostat. Ať už by navštívily kamaráda, u kterého by tajně zhlédly zakázaný pořad, nebo navštívily internetovou kavárnu. Když bychom je přísně izolovali od těchto sdělovacích prostředků, tak jim samozřejmě uškodíme. Vždyť tyto informační zdroje přinášejí i mnoho užitku. Ve videohrách se používá anglický jazyk, tudíž se dítě nenásilnou formou naučí cizímu jazyku. Také zde dochází k nácviku rychlého rozhodování. Televize a internet jsou prostředky, které nás učí si utvářet vlastní názor, neboť dostáváme informace z několika pohledů. To, že je ve sdělovacích prostředcích násilí, není důvodem toho, abychom dítěti bránili je využívat.

Přikloňme se k názoru, že bychom měli být k dětem více otevření a mluvit o věcech, které jsou ve sdělovacích prostředcích. Neměli bychom se vyhýbat tématům láska, milování, sex, agrese a násilí. Měli bychom zdůvodnit, proč by se lidé k sobě měli chovat laskavě a nikoli hrubě. Nebojme se dětem vysvětlit, proč se nám nelíbí násilí a pornografické scény. Pokud dítěti zdůvodníme, proč neschvalujeme násilí jako takové, jistě to bude mít větší účinek než pouhé „vypnutí sdělovacího prostředku ze zásuvky“.

Nelze souhlasit s tím, že sdělovací prostředky jsou příčinou dřívější sexuální aktivity. Ale určitou „hrozbu“ můžeme vidět v posouvání hranice pudu sebezáchovy. Malé děti mají

tendenci se ztotožňovat se svými hrdiny. Jejich virtuální hrdinové jsou neohrožení. Vždy přemůžou svého protivníka, jsou mnohokrát i nesmrtelní. A v tom je problém. Neboť když se dítě zeptá, co udělá, když mu někdo bude chtít ublížit, většinou odpoví, že se bude bránit, že útočníka uhodí a tím ho „zlikviduje“. Myslíte si, že je pravděpodobné, že 30kilové dítě přemůže 100kilového muže? Těžko si to lze představit. Existují údery, které by tak mohutného útočníka mohly pozastavit, ale nikoli přemoci. Dítěti musíme vysvětlit, že pokus hrát si na hrdinu v podobné krizové situaci, mu může být i osudný. Dokud se naskytne příležitost utéci, ať neváhají a utečou. Nebude se jednat o zbabělost. Bránit se můžeme až tehdy, když není možnost útěku.

Sdělovací prostředky využijme tak, aby napomáhaly prevenci sexuálního zneužívání. Vždyť právě proto, že se v nich objevuje násilí, nám mohou být i prospěšné. Pomocí nich dětem ukážeme, že jsou v každodenním ohrožení na životě, a proto musí dbát na svou bezpečnost. Rozhodně nechceme děti vyděsit, ale pouze chceme demonstrovat, že násilí je i ve skutečném životě a ne jen ve videohrách. A bohužel zde se role mění. Oni jsou předmětem ohrožení a koncem nebývá „happy end“. Jako zdroj této informace použijeme například televizní zprávy, denní tisk, dětské diskusní pořady a jiné.

2.2.3.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se zabývá termínem oběť, pachatel a osobní bezpečnost. Sekundární prevence má hlavní úkol, a tím je předejít krizovým situacím. Děti potřebují vědět, co všechno nazýváme sexuálním zneužíváním. Potřebují znát konkrétní případy, proto je žádoucí jim tyto poznatky dopřát. K sexuálnímu zneužívání dítěte dochází zpravidla dospělým, který dítě nutí sliby či násilím k sexuálním aktivitám. Nemusí se vždy jednat o cizího člověka. Může to být osoba z blízkého okolí dítěte, osoba, s kterou se dítě vidá denně a ke které mělo dítě důvěru. Publikace Sexuální výchova [27] nás upozorňuje na skutečnost, že pachatelem sexuálního zneužití bývá ve velkém procentu případů vlastní či častěji nevlastní otec, případně druh matky. Ovšem s touto informací musíme zacházet velmi diplomaticky. Pachatel dítěti dělá věci, které jsou mu nepříjemné. Jedná se o líbání, mazlení, svlékání a dotýkání se erotogenních zón. Erotogenními zónami rozumíme prsa, hýždě a genitálie. Může se taky stát, že pachatel bude svou oběť, tedy sexuálně zneužívané dítě, nutit k pohlavnímu styku nebo styku do úst či do konečníku. Právě jsme popsali sexuální zneužívání, při kterém dochází ke kontaktu. Ale sexuální zneužívání může být i

nekontaktní, bez dotyku. I když se pachatel dítěte nedotkne, přesto mu ublíží. Pachatel může dítěti ukazovat své genitálie, onanovat před ním, nutit ho dívat se na pornografické filmy, erotické časopisy nebo fotografie. Může dítěti nabízet peníze, aby byl k dispozici jinému dospělému člověku. Může ho tedy navádět k prostituci, k prodeji svého těla. Ale také dítěti může slíbit peníze za to, že si jej vyfotografuje nahé.

Pokud dítěti sdělíme, jak může probíhat sexuální zneužívání, je možné, že pojmy líbání, mazlení a násilí jim budou dělat problémy. Zjistíme, co tato slova znamenají. Ale umějí rozlišit, kde končí rodičovské políbení a kde začíná líbání, které by je mohlo psychicky poškodit? Mazlení je projevem lásky, ale které mazlení je nežádoucí? Výchovný políček bývá součástí výchovy, na něm nebývá nic špatného. Je ale každé uhození správné? Nemůže se jednat o tak obávaný projev násilí? Zdá se, že jmenované tři pojmy vyžadují speciální pozornost. Dítěti bychom měli vysvětlit, že existují hranice, které oddělují projev lásky od zneužívání. Pokud jde o projev lásky, bývá to pro oba účastníky příjemné. Jde-li o zneužívání, tak příjemné zážitky prožívá pouze pachatel. Oběť se cítí nepříjemně. Jistě není v pořádku, když dospělý líbá dítě s použitím jazyka. Něco jiného je, když nás tatínek nebo maminka letmo políbí na tvář. Tím nám rodinní příslušníci vyjadřují, že nás mají rádi. Určitě rozdílné situace jsou, když se dospělý dítěte dotýká na intimních místech a prožívá u toho vzrušení, pocit blaha nebo když se dospělý dítěte dotkne na rameni a chce tím vyjádřit pochvalu – ano, to se ti povedlo, jsi „pašák“. Dítěti bychom měli dávat tolik konkrétních příkladů, aby se naučily tyto rozdíly chápat. Aby neměly pochybnosti, zda se jedná o přirozené projevy náklonnosti nebo o trestný čin.

Je na místě, aby děti dostaly i základní informace týkající se právní stránky. „Podle našich zákonů může dát dítě souhlas k sexuálním aktivitám včetně soulože, dosáhlo-li patnáctého roku života. V případě, že je dítě závislé na svém abuzorovi (učitel, nevlastní otec a podobně), souhlas k sexuálním aktivitám může dát až po dosažení osmnáctého roku života“ [14, s. 27]. V současné době parlament České republiky projednává návrh na snížení věku sexuální zralosti na 14 let. Zatím však nebyl schválen senátem České republiky a nepodepsal ho český prezident.

Chceme-li se vyhnout krizové situaci, musíme mít na paměti, že každý dospělý člověk, s kterým se potkáme, může být potencionální pachatel. Zní to děsivě, ale je to tak. Všimějme si každého podezřelého chování a mějme se na pozoru. Laicky tomu říkáme „být ve střehu“ nebo také předvídaní nebezpečné situace. Pokud se k nám nějaká osoba blíží a směřuje přímo k nám, vždy si udržujeme od této osoby bezpečnou vzdálenost.

Termín bezpečná vzdálenost můžeme definovat jako vzdálenost, která nám v případě ohrožení umožní útěk. Případný útočník by na nás neměl dosáhnout. Aby nás mohl chytit, potřeboval by udělat určitý pohyb nebo několik pohybů, které by zabraly okamžik, kterého bychom mohli využít k úskoku či úniku. Tato vzdálenost by měla činit přes 1,3 metru. K určení bezpečné vzdálenosti nám postačí, když postavíme naproti sobě dva figuranty. Jeden z nich zaujme polohu stoj – předpažit a náhle se předkloní. Neměl by dosáhnout na druhého figuranta. Na základě této demonstrace je definována hranice minimální bezpečné vzdálenosti. Minimální bezpečná vzdálenost nepočítá s možností, že pachatel vykročí. Bezpečnou vzdálenost využíváme i tehdy, když v naší blízkosti zastaví auto. Nikdy nemáme jistotu, zda v autě nesedí únosce a na ulici nemá svého komplice, který by nám mohl „pomoci“ do vozidla.

Vždy platí pravidlo, že nesedáme k cizím lidem do auta a neodcházíme nikam s cizími osobami, i kdyby nám slibovaly „modré z nebe“. I kdyby nám ujel autobus nebo jiný dopravní prostředek, nikdy nestopujeme. Raději počkáme na další dopravní spojení nebo pokud máme mobilní telefon zavoláme rodinným příslušníkům, aby si pro nás přijeli. Ani v hromadné dopravě nejsme v bezpečí. To se týká především tramvaje a vlaků. Máme-li možnost si vybrat, zvolme si vagón nebo kupé, kde sedí více (více než jeden) cestujících. Jsme-li v uzavřeném prostoru sami, nikdy nevíme, kdo si může k nám přisednout a jaké má úmysly. Vagón se pro nás stane jedoucí pastí, z které není úniku. Bohužel ani pomoci se nedovoláme, neboť nejsou přítomni žádní cestující.

Nikdy nepřijímáme sladkosti, dárky ani peníze od cizích lidí. Vzpomeňte si na pohádku o Sněhurce, kde bylo dívce nabízeno jablíčko, které mělo dotyčnou krasavici odstranit. V tomto okamžiku udělala Sněhurka základní chybu. Přijala od stařeny dárek. Proto znovu opakuji, nepřijímejme žádnou potravinu ani věc od člověka, kterého neznáme. Bohužel v životě to nebývá jako v pohádce. V nich bývají kladní hrdinové krásní a hodní, záporné pohádkové bytosti jsou už od pohledu škaredé a zlé. Mějme na paměti, že v životě to tak většinou nebývá. Naopak. Pachatelé trestných činů bývají hezky upravení, příjemní, velkorysí lidé. Těchto dispozic využívají k tomu, aby nalákali svou oběť. Pokud je k nám někdo přemíru hodný, ač k tomu nebyl důvod, je to podezřelý. Tím nechci říci, že neexistují i cizí hodní lidé, ale pokud se bavíme o prevenci sexuálního zneužívání musíme zmínit i to, že není vše, jak na první pohled vypadá.

Uvědomujeme si, že ne vždy jde aplikovat, aby se dítě pohybovalo ve skupinách. Kdyby šlo do školy, ze školy, do zájmového kroužku, k babičce a podobně s kamarády,

nastává ideální situace. Neboť nejohroženější je jedinec, který je osamocen. Pokud se díváte na přírodovědné pořady, zjistíte, že zvíře, které loví, si za kořist zvolí takové zvíře, které se oddělilo od stáda. Skupina tvoří ochrannou zónu. Pokud se jedinec odtrhne od skupiny, je ohrožen. Samozřejmě, že nejlepší možností by bylo, kdyby dítě doprovázeli sami rodiče. Ti jsou bohužel v dnešní době příliš zaneprázdněni pracovními povinnostmi.

Dítě by mělo říkat rodinným příslušníkům, kdy má kde být a v kolik hodin je předpokládaný návrat. Dítě by se mělo naučit chodit ulicemi, které jsou dostatečně osvětlené a po kterých chodí mnoho lidí. Zkratky přes les, park, pole, koleje jsou přímo nevhodné. Kdyby se dítě dostalo do úzkých, na frekventovaných ulicích má šanci, že jejich volání o pomoc alespoň někdo zaslechne. Na druhou stranu je lépe se vyhnout ulicím, kde je velký silniční provoz. Zde se vyskytuje příliš velký hluk způsobený dopravními prostředky, který by bránil kolemjdoucím uslyšet výkřik ohroženého dítěte.

Přicházíme-li ke svému bydlišti, rozhlédněme se, zda v naší blízkosti nestojí osoba, kterou neznáme. Pokud ano, tak raději nevcházíme do vstupních prostorů budovy. Dělejme, že se pro něco musíme vrátit nebo že tu vůbec nebydlíme. Rozhodně nevytahujeme klíče a nevstupujeme do vstupních hal bytovek a paneláků. To jsou prostory, které by mohl pachatel využít ke svým nekalým úmyslům. Nejobávanějším prostorem panelových domů jsou výtahy. Nevstupujeme do výtahu s cizí osobou. Výtah může pachatel kdykoli zastavit a ublížit vám. Dalším obávaným veřejným prostorem je toaleta. Nevstupujeme na veřejné, nehlídané „záchodky“ sami. Dále se vyvarujeme podchodům i nadchodům a to zejména v nočních hodinách.

2.2.3.3 Terciérní prevence

Terciérní prevence se zabývá otázkou, jak řešit situace, kdy je dítě sexuálně zneužíváno, a jak zabránit opakování sexuálního zneužívání.

Neexistuje pravidlo, jak se v daném okamžiku bránit. U „plachých“ pachatelů stačí výkřik a od svých úmyslů upustí a raději utečou. Ne však všichni reagují stejně. V některých situacích se vyplatilo obětem použít fyzickou sebeobranu. Úderem útočnicka na chvíli pozastavili, a tím se vytvořil prostor pro útěk. Ale jsou i takoví pachatelé, kteří mají sklony k agresivitě. Zde se údajně vyplácí neprovokovat pachatele a nechat ho se uspokojit. Kdybychom ho více dráždili odmítáním, vzdorovitostí, tak by ho to více

vyprovokovalo k větší brutalitě. Vždy záleží na situaci a na samotné oběti, kterou z forem postojů si zvolí.

I když oběť prožívá strašné zážitky a pocity, je nutné, aby se na pachatele dívala. Všimla si všech maličkostí. Ty by mohly výrazně pomoci při pátrání policie po pachateli. Oběť by si měla uvědomit, že svým svědectvím pomůže dalším možným obětem, které by pachatel mohl zneužít. Čím dříve se pachatel vypátrá, tím méně bude postižených obětí.

Shrňme-li si možné prostředky obrany, můžeme říci, že nastane-li situace, kdy jsme v přímém ohrožení, nezbyvá nám nic jiného než křičet, kopat, utíkat. Rázné odmítnutí používáme tehdy, když máme pocit, že útěk, křik a kopání není na místě, tedy že by se jednalo o přehnanou reakci na danou situaci.

V každém případě pokud se dítěti přihodí událost, která je něčím zvláštní, mělo by ji okamžitě sdělit člověku, ke kterému má důvěru. Připadá-li mu, že ho někdo sledoval nebo pokud mu někdo něco nabízel a podobně, jedná se o událost, kterou by měl oznámit rodinným příslušníkům, učiteli nebo kamarádům. Je možné, že pachatel si jej vytipoval jako svou oběť. Svěřil-li se dítě se svým zážitkem, lze předejít nejhoršímu.

Dítěti zdůrazňme, že pokud by někdy bylo sexuálně zneužito nebo popřípadě je sexuálně zneužíván, tak ať se svěří dospělé osobě, ke které má důvěru. Může to být jeden z prarodičů, učitel, rodič, vedoucí zájmového kroužku a podobně. Pokud vybraná osoba neuvěřila dítěti, je třeba jí to tak dlouho opakovat, až uvěří. Může se stát, že daná osoba nezareaguje tak, jak by měla. Je možné, že tuto informaci bude ignorovat. To není důvod k tomu, aby dítě nadále snášelo další utrpení. Dítě se musí obrátit na jinou osobu, které důvěřuje, a opět jí vše vypovědět. Také se může obrátit na telefonní linky, které jsou určeny pro podobné situace. Najde-li odvahu, může zavolat na Linku bezpečí – 800 155 555, Policii České republiky – 158 nebo na tísňové volání z mobilního telefonu – 112.

Pro mnohé lidi skutečnost, že děti častěji využívají linky důvěry než rozhovor s blízkou osobou, bývá zarážející. Ale možnost se vypovídat osobě, které se nemusíte dívat do očí, má jistě své výhody. Uvědomme si, že svěřit se někomu, že vás někdo sexuálně zneužil, musí být nesmírně těžké. Vyžaduje to mnoho odvahy. Vžijme se do situace oběti. Jistě je o něco snazší svěřit se s prožitými hrůzami „telefonnímu sluchátku“, které kdykoli v průběhu hovoru můžete zavěsit, než osobě, která neskryje zaskočení a tápe, co vám na to má odpovědět.

Linky důvěry jsou telefonicky zprostředkovávané poradenské služby, které volajícím naslouchají a kromě toho jsou cenným zdrojem rad a útěchy. Odborníci volajícího

vyslechnou a zkusí mu nabídnout možnosti řešení jeho problému. Asi nejznámější celostátní bezplatnou telefonní linkou důvěry je výše jmenovaná Linka bezpečí, která je k dispozici nonstop. Každý zodpovědný učitel by měl zveřejnit přehled linek důvěry v budově školy. A to tak, aby tento seznam byl na místě, kde se děti nejvíce pohybují, aby do něj mohly kdykoliv „nenápadně“ nahlédnout. Navrhnuta je nástěnka ve třídě, vyvěšení na chodbě u tělocvičny nebo v prostorách jídelny.

2.2.4 Učitel

Základní charakteristiku učitele, který by mohl vyučovat sexuální výchovu na prvním stupni základní školy, lze zestručnit na „P-desatero“. „P-desatero“ bylo vytvořeno na základě prostudované literatury. Dovoluje si vymežit pravidla chování učitele. Jeho tvorba vychází z mnemotechnické pomůcky, která zajišťuje lepší zapamatování si těchto pravidel.

Vyučující by měl být poučený. Především by měl mít dostačující vzdělání v pedagogice a psychologii. Sexuální výchova vyžaduje přirozený projev. Dítě by nemělo z výkladu cítit nervozitu. Mělo by chápat sexuální výchovu jako jakýkoli jiný předmět, tedy jako přirozenou součást výuky. Stydlivost a rozpaky by na učiteli neměly být znát. Vždyť by mohly být příčinou problému v komunikaci. Přirozenost by se měla projevit i ve formulaci probírané látky. Nepoužíváme slova cizího původu. Pokud nelze jinak, termín je nutné vysvětlit. Nemělo by se stát, že výklad pojmem „robotovým stylem“. Není vhodné, abychom se probíranou látku naučili nazpaměť, a pak ji odříkali jako básničku. Totéž platí pro četbu vypsanych poznámek. Učitel by měl být působivý. Měl by svým výkladem zaujmout natolik, že děti „vtáhne“ do problematiky, které se v hodině věnují. Děti by neměly pocítit nudu. Když učitel své žáky „nadchne“ pro věc,lepší se spolupráce. Přátelský přístup umožní učiteli si získat důvěru dětí. Také se navodí příjemná atmosféra, ve které je příjemné být a pracovat. Přátelé se oslovují jménem a ne příjmením. Toto pravidlo aplikujeme i při výuce. Je nutné, abychom potlačili nesympatie k určitému žákovi. Všechny děti by se měly cítit příjemně. Nikde není psáno, že učitel při výkladu musí stát před tabulí a děti sedět za lavicemi. Za účelem zlepšit přátelskou atmosféru třídy je možné, aby se děti shromáždily na koberci a tam se i s učitelem posadily, nebo si židličky přenesly do zadních prostor třídy a tam vytvořily kruh. Učitel by měl být pečlivý. Vyučovanou hodinu by měl mít promyšlenou. Nic neučíme náhodně, nesystematicky. Musíme znát cíl hodiny. Nestačí, aby si učitel pouze odvykládal danou látku. Učitel připraví takové

aktivity, které budou prostředkem k dosažení požadovaného cíle hodiny. Ve vyučovací hodině by měli být aktivní především sami žáci. Probírané látky bychom měli věnovat potřebný čas. Vyučující by měl být přístupný. Žák by měl vědět, že za svým učitelem může kdykoli přijít, pokud bude potřebovat poradit nebo něco vysvětlit. Učitel by měl být přístupný k aktuálním informacím, které přináší věda. Měl by být schopen oddělit své vlastní postoje od objektivních informací. Další vlastností učitele by měla být pohotovost. Má-li dítě potřebu se na něco zeptat, učitel by měl mu poskytnout odpověď a to bezprostředně hned po dotazu. Učitel by měl pohotově reagovat i na aktuální situace. Je-li ve třídě šikana, měl by se tomuto problému věnovat ve výuce v daném období, kdy probíhá. Není vhodné čekat dva měsíce jen proto, že si toto téma naplánoval na prosinec a v období probíhané šikany je říjen. Vyučující by měl být pro své žáky podnětný. Měl by jim poskytnout podnět, který je přinutí nad daným problémem přemýšlet. Naučit je hledat možná řešení problému. Učitel by měl výuku pojmut prakticky. Naučené vědomosti a dovednosti by měly být použitelné v životě. Průbojný učitel si prosadí své výukové metody nejen před rodiči žáků, ale i před samotnými kolegy, kteří příliš aktivního a „novátorského“ kolegu odrazují od „nového stylu výuky“. Bojí se totiž, že se pak po nich bude požadovat, aby opustili rutinní přístup a pokusili se být více přístupnější k novým metodám a prostředkům výuky.

Naše „P-desatero“ nezahrnuje všechny požadavky, které se kladou na učitele, který působí v oblasti sexuální výchovy. Učitel by měl informace přizpůsobit vývojové etapě dítěte. Také by měl realizovat individuální přístup. Jako jediný se Täubner [31] zmiňuje o důležitosti dobrých materiálních podmínek. Mezi ně jistě patří vhodná místnost, kde výchova probíhá. Ve spolupráci se žáky by měl vytvořit atmosféru spíše intimní - „nevyučovací“. Tím se dosáhne, když se například upraví výzdoba ve třídě, přemístí se židle a lavice, změní se zasedací pořádek, výuka se doplní vhodnou hudbou a podobně. Cílem je zvýšení soukromí a důvěryhodnosti atmosféry. Další materiální podmínkou je dostatek vhodné literatury, kterou žáci mohou samostatně studovat. Dále Täubner [31] zdůrazňuje spolupráci rodiny a školy. Učitel by měl informovat rodiče svých žáků o obsahu a metodách sexuální výchovy, které aplikuje ve škole. Rodiče by měli se školní sexuální výchovou souhlasit.

2.3 Metody sexuální výchovy

Existuje mnoho rozdělení metod výuky podle různých hledisek. My se budeme držet vzoru Maňáka [20], který se řídil metodikou tvořivé práce ve škole. Metody výuky rozdělil do tří skupin a to na: klasické metody výuky, aktivizující metody výuky a kombinované postupy. Aktivizující metody a kombinované postupy považuji za vhodné pro výuku sexuální výchovy. Přinutí dítě k samostatnému uvažování, spolupráci a zlepší jeho komunikační dovednosti. Klasické metody je ovšem nutné zmínit, neboť i ony mají ve výuce své místo a významně se podílí na průběhu školní výuky.

Názvy a rozdělení metod se mohou trochu odlišovat od pojetí Maňáka [20], neboť je budeme doplňovat o poznatky jiných autorů, a to zejména od Täubnera [31] a Augustyna [2], kteří se přímo zabývají problematikou sexuální výchovy. U některých metod zjistíme, že se navzájem překrývají.

2.3.1 Klasické metody výuky

Zejména sem patří dialog. Jedná se o rozhovor, který probíhá mezi dvěma osobami. Předmětem dialogu je problémová otázka, kterou jedna z osob vysloví a druhá z osob se ji snaží zodpovědět. Dialog se často vyskytuje v elementární sexuální výchově. Dítě si klade otázky, na které samo nedokáže odpovědět. Proto se obrací na osoby, kterým důvěřuje a chce, aby jim bylo na otázku odpovězeno. Dialog můžeme zaznamenat nejčastěji mezi rodiči a dětmi, ale také mezi jinou dospělou osobou, ke které má dítě důvěru, například učitel, prarodič a podobně a dětmi nebo také mezi vrstevníky. V dialogu lze nalézt velkou výhodu v tom, že samo dítě má možnost se zeptat na konkrétní otázku, která ho zajímá. Jedná se o přirozené učení dítěte. Není mu uměle vnucováno téma na zamyšlení. Dítěti se vyhoví jeho vlastním potřebám. Nevýhoda může nastat v jednostranném pohledu na věc. Dítě si samo musí rozhodnout, zda odpověď přijme, tedy zda s ní v plném znění souhlasí. Nikde není psáno, že nemůžeme mít odlišný názor nebo postoj na stejnou situaci nebo věc. V tomto případě by docházelo k názorovým střetům. Vyslechněme každý názor a z něj si vezmeme pouze to, co považujeme za přijatelné s naším smýšlením, laicky řečeno „to nejlepší“. Nevyplácí se mít „klapky na uších“ a to, co se trochu odlišuje od našeho pohledu na věc, úplně zavrhnout.

Přednáška je metoda, která je využívána ve vzdělávacích institucích. Jedná se o odborný výklad, který provádí osoba, která by měla mít dostačující vzdělání v oblasti, které se přednáška dotýká. Osoba, která provádí přednášku, by měla být výborným řečníkem. Před zahájením přednášky by měl přednášející provést rozmluvení mluvidel. Měl by využívat prostředky verbální a neverbální komunikace. Obsah a délku by měl přizpůsobit věkové skupině posluchačů. Přednášející by měl být na přednášku natolik připraven, že v jejím průběhu by mohl maximálně nahlížet do bodové osnovy, kterou si vytvořil, když si rozmýšlel obsah přednášky. Je považováno přímo za nevhodné, když přednášející čte text z vytištěných poznámek nebo z monitoru svého „note booku“. V tomto případě se posluchači začínají nudit. Přednášející ztrácí kontakt s posluchači. Zrychlení tempa, špatná srozumitelnost mluvy a domněnka, že řečník bez svých poznámek je ztracen, je důvodem toho, že posluchači ztratí zájem řečníka nebo spíše čtenáře poslouchat. Měli bychom si uvědomit, že přednášku bychom mohli přirovnat k monologu, neboť své názory vyjadřuje pouze jedna osoba. Proto by bylo vhodné na konci nebo během přednášky vytvořit prostor pro dotazy posluchačů. Přednášející by si měl rozvrhnout časové uspořádání přednášky. Vhodně zvolit přestávky, které jsou potřebné pro občerstvení a toaletu. Na základní škole se s přednáškou můžeme setkat během výuky. Jedná se o výklad učiva. Protože děti nedokáží dlouho aktivně naslouchat, ve výuce je výklad prokládán i jinými činnostmi. S přednáškou, která je obdobná jako na vysoké škole, se děti setkávají výjimečně a to především tehdy, kdy je do prostor školy pozván host. Většinou se jedná o lékaře, psychologa, policistu a podobně. Augustyn [2] shledává přednášku konanou v prostorách tělocvičny nebo jiných prostorných místností pro celou školu nebo pro větší počet tříd za škodlivou. Přínos přednášek vidí pouze tehdy, když je realizována pro třídu nebo menší počet tříd nikoli pro dav. S tímto názorem je nutno souhlasit.

Písemné zpracování úkolu je oblíbenou metodou výuky, kterou používají učitelé. Jedná se o prostředek, kterým můžeme vyjádřit vlastní názor.

Maňák [20] tvrdí, že tato metoda nebývá dětmi přijímána kladně, neboť je využívána ke kontrolním účelům. Bojí se nelítostné kritiky a negativního hodnocení. Pokud tuto metodu použijeme během sexuální výchovy, měli bychom ocenit, že děti svůj názor dokázaly zformulovat a vyjádřit k dané situaci svůj postoj. To je považováno za velký úspěch a jen to, že se o to pokusily, zasluží pochvalu. Výhodou písemného zpracování je, že se děti naučí stručně a jasně vyjadřovat.

I pozorování je metoda, která má své využití v sexuální výchově. Vždyť právě tím, že děti pozorují chování a jednání lidí kolem sebe, se učí. Především to platí u malých dětí, které na základě pozorování „napodobují“ svůj vzor.

Další způsob výuky je metoda pokus/omyl. Tuto metodu si na „vlastní kůži“ asi vyzkoušel každý. Jsou situace, kdy nevíme, jak se máme zachovat nebo jak úkol řešit, proto zvolíme jednu z možností řešení. Nemusí se vždy jednat o dostatečně promyšlené a správné počinání. Ale i tato špatná zkušenost nás obohatí. Příště budeme ponaučení a zachováme se jinak.

Výuku sexuální výchovy můžeme zpestřit o výtvarné, hudební a pohybové vyjádření. Jedná se o metodu, která je blízká především malým dětem. Ty narozdíl od pubescentů nemají zábrany se výtvarně, hudebně nebo pohybově vyjádřit.

Poslední klasickou metodou je metoda nazývaná se využití knih a sdělovacích prostředků. Prostřednictvím zmiňovaných prostředků se dítě může mnohému naučit. Oba zdroje informací mají své nevýhody. Pokud dítěti nebude něco jasné, televize či kniha mu nedokáže odpovědět. Dítě se musí obrátit na osobu, které dotaz vysvětlí. Pokud učitel ve třídě pustí odborný film, je na místě, aby udělal prostor pro dotazy. Dotazy budou samozřejmě určeny jemu a on musí být schopen na ně odpovědět. Vždy by měla proběhnout zpětná vazba. Děti by měly mít z filmu nějaký přínos a učitel by měl vzniklé nejasnosti odstranit. Využití výše uvedených zdrojů informací má jednu velkou výhodu. Protože se v nich objevuje několikastranný pohled na věc, dítě si samo může vytvořit svůj vlastní názor.

2.3.2 Aktivizující metody výuky

„Účastní-li se dialogu více osob a kladou-li si otázky všichni účastníci navzájem, stává se z dialogu diskuse“ [20, s 29]. Předmětem diskuse je slovní reakce. Ta se může týkat novínového článku, referátu, ankety či situace, která se nedávno uskutečnila nebo vymyšlené, modelové situace a podobně. Hlavním úkolem zúčastněných je vyjádření vlastního názoru a naslouchání názorů jiných. Všichni zúčastnění se podílí na průběhu diskuse. Pouze vyučující se snaží být nestranný. Do průběhu diskuse zasahuje pouze v případě, když dochází k velkým názorovým konfliktům. Zde využívá svého postavení k usměrnění řečníků, kteří začali být slovně agresivní. Pokud dochází k překřikování a ne všichni se dostanou ke slovu, je vhodné diskusi zorganizovat. Mluvit může pouze ten,

který drží talisman v ruce. Pokud domluví, talisman předává kolegovi. I v předávání talismanu lze udělat systém. Talisman se předává kolegovi, který sedí po pravici od řečníka. Nebo pokud chceme nechat řečníkům volnost výběru, řečník sám uváží, komu talisman předá. Opravdu záleží pouze na učiteli, kterou formu předávání talismanu si zvolí. Na závěr by mělo proběhnout shrnutí diskuse. Shrnutí provedou sami žáci. Täubnera [31] tvrdí, udělá-li shrnutí učitel, žáci s jeho formulací závěru musí souhlasit.

„Metoda brainstormingu je založená na spontánním vytváření představ, nápadů, myšlenek a koncepcí, které se následně analyzují a dotvářejí z hlediska řešeného problému. Tvořivým momentem při brainstormingu je zejména fáze vytváření představ a nápadů, kdy se vyžaduje produkce velkého množství návrhů vztahujících se k diskutovanému případu, a to bez ohledu na jejich zaměření a kvalitu“ [20, s. 31]. Nejčastěji má učitel u brainstormingu funkci zapisovače. Na tabuli se napíše a zvýrazní téma brainstormingu. Dále už učitel pouze přepisuje hesla, která děti vyslovují. Učitel zapisuje všechny „výkřiky“ dětí v přesném znění, jak byly vyřknuty. Učitel děti neopravuje. Když nápadů ubývá, učitel zastaví brainstorming. Vyučující dostává pomocí brainstormingu přehled o tom, jaké děti zastávají názory, kolik informací k danému problému mají. Nyní se vytvořil prostor pro diskusi, která se bude týkat hesel vypsanych na tabuli. Tak jako závěr diskuse, tak i závěr brainstormingu, musí být shrnut na konci hodiny.

„Hra didaktická je charakteristická hlavním podílem záměrného pedagogického cíle. Je zvolená, stimulovaná, vedená a reflektována učitelem, který motivuje, zadává a provází pedagogickou činnost prostřednictvím hry jako metody výchovně-vzdělávací práce“ [18, s. 54]. „Některé hry začleňují do školního zaměstnání momenty soutěživosti, napětí, ale i spolupráci, čímž simulují skutečný život. Tvořivá orientace her je dána tím, že výsledek většinou není striktně a jednoznačně dán, ale modifikuje se v průběhu hry podle stavu a přípravy účastníků a také jejich angažovaného zapojení do herních projevů“ [20, s. 32]. Skončí-li hra, učitel se chopí slova a dětem řekne, jak dětskou hru viděl a podpoří ten didaktický přínos, který děti samy získaly a učinily. Didaktické hry se často používají na prvním stupni základní školy, poněvadž jsou pro děti zábavné a jsou přirozeným prostředkem učení se. Děti si ovšem tento důležitý poznatek neuvědomují. Během hry mají pocit, že si pouze hrají. Dokonce didaktickou hru chápou jako něco, na co se těší. A toho bychom měli využít. U každé hry platí zásada, že pravidla hry (i hry didaktické) se oznamují před začátkem hry. Pravidla musí být srozumitelná, závazná, stručná. Během hry učitel zasahuje do dění minimálně a nikdy nemění pravidla. Pokud by tak chtěl učinit, musí

hru zastavit, upravit pravidla a teprve potom může započít novou hru. Mnohé didaktické hry vyžadují didaktické pomůcky, které si učitel většinou zajišťuje sám.

Situační metoda řeší konkrétní problémy. „Tyto situace, případy jsou buď popsány, nebo předvedeny, znázorněny obrazem, filmem a televizním záznamem, pro jejichž úspěšné řešení je však nutno získat další informace nebo je doplnit na základě vcítění, fantazie a zkušeností. Tvořivý moment je v hloubce analýzy dané problematiky, ve vyhledávání potřebných informací, v rozhodování při volbě dalšího řešení postupu i v síle představitivosti, pomocí níž se volí optimální řešení“ [20, s. 31].

Inscenační metoda je používána při hraní rolí v modelových situacích. Děti se samy stávají herci, kteří „obecenstvu“ předvádějí jednu z možností řešení zadané situace. Před zahájením vyučující musí děti seznámit s problémem, který bude předmětem dramatizace. To však podle Täubnera [31] nestačí. Je nutné, aby každý herec dostal v písemné podobě od učitele popis své role. Žádnému ze zúčastněných herců nesmí být prozrazeno zadání popisu role jiného kolegy. Tudiž žádný z herců nemůže tušit, jak jeho kolega, na základě popisu své role, bude během hraní reagovat. Diváci nejsou s žádnou rolí obeznámeni. Vyučující musí zadání rolí napsat tak, aby herci danému pokynu rozuměli. Nesmí dojít k nepochopení popisu role. Je to důležité, neboť pokud chceme, aby naše inscenace splnila výchovný záměr, musí se odehrát přesně podle zadaného popisu rolí. Pozorovatelé se zaměří na řešení konfliktu, pozorně sledují vývoj scénky a charakterové rysy postav. Inscenace má několik možností řešení. Po odehraní jedné z možností řešení vzniká prostor pro diskusi. Opět těsně před ukončením inscenační metody musí dojít ke slovnímu zhodnocení průběhu inscenace - nejlépe vyučujícím.

2.3.3 Kombinované postupy

Skupinová práce, je metoda, která rozvíjí u dětí spolupráci, komunikační dovednosti, organizační schopnosti, pocit zodpovědnosti. Spolupráce je potřebná, aby výsledek nebyl dílem jednotlivce ale skupiny. K tomu nám napomáhají komunikační dovednosti a organizační schopnosti. Neboť nejprve se účastníci skupiny musí dohodnout, jak pojmu zadaný úkol, tedy v jakém rozsahu, v jaké úpravě, na jaké „odborné úrovni“ a podobně. Pak následuje dělba práce. Každý zpracovává nějakou část, která se musí shodovat s tím, na čem se skupina domluvila. Odpovědnost za kvalitu výsledné práce nese celá skupina, tedy každý její člen. Tím ale jejich úkol neskončil. Čeká je prezentace práce, na které

pracovala celá skupina. Záleží na účastnících, zda prezentovat práci bude jeden z jejich členů nebo se domluví na tom, že „komentářů“ prezentovaného výsledku bude víc. Tato prezentace probíhá před celou třídou, tedy před zbývajících skupinami a vyučujícím. Vystřídá-li se v prezentaci celá třída, musí opět dojít ke slovnímu zhodnocení jejich snažení. Vyučující volí členy skupiny náhodně nebo úmyslně. Většinou vybíráme skupiny tak, aby byly „vyrovnané“, a to jak v počtu členů, v zastoupení mužského nebo ženského pohlaví a především ve výkonnosti. Raději tvoříme menší skupiny, neboť domlouvání se nad řešením úkolu nebývá tolik hlučné, protože se nemusí členové překřikovat. Pokud utvoříme větší skupiny, dochází k hlučnému prosazování názorů jednotlivých členů skupiny a celková komunikace mezi členy bývá mnohem náročnější. Tím se nám i prodlouží potřebná časová dotace, která je nezbytná pro splnění úkolu. Zadáváme-li skupinovou práci, musíme stanovit čas, za který by měla být skupinová práce zhotovena.

„Problémové metody fungují v rámci organizačních forem. Velmi často se používají právě skupinové práce. Mohou však být užity i individuální práce s dítětem nebo v hromadném vyučování s celou třídou. Problémové metody jsou poměrně náročné na přípravu a ne vždy přinášejí okamžitý a evidovaný profit. Pro sexuální výchovu jsou velmi vhodné především proto, že formují emociální a intelektuální postoje žáků k tématu. Jedním ze základních prvků problémových metod je rozhodovací proces, v němž žák volí mezi některými alternativami“ [31, s. 22]. Vyučující zadává úkol, problém, který je nutno vyřešit. Žáci musí nad daným problémem přemýšlet a sami hledat nejvhodnější možnost jeho řešení. Je nutné, aby zvažovali pro a proti všech možných řešení, které je během uvažování napadlo. Musí si zvolit jedno řešení, které má nejvíce výhod. Tyto výhody by měli umět dobře formulovat. Pokud mají vše dobře promyšleno, je vhodný čas na obhajobu svého tvrzení před zbytkem třídy nebo vyučujícím. Ti tvoří oponenty, kteří tvrdě projevují svůj kladný i záporný názor k probíhající obhajobě. Dochází tedy k diskusi. Nalézají se nové klady a zápory vybraného řešení, navrhuje se změny. Ti, kteří obhajovali své řešení úkolu, musí na základě diskuse provést opravu své práce. V závěru dochází k nalezení nejvhodnějšího řešení úkolu a k zobecnění problému. Záleží na náročnosti úkolu a na učiteli, jaké časové trvání bude mít úkol řešený problémovou metodou, nemusí se jednat pouze o jednu výukovou hodinu, nýbrž i o dny.

Projektová výuka dává dětem možnost se tvůrčím způsobem vyjádřit k zadanému tématu. Děti na úkolu pracují samy a to od plánování, sběru a třídění informací až po vytvoření závěrečného produktu, konkrétního výsledku. Šíře tématu dovoluje dětem,

kteře většinou pracují ve skupinách, se zaměřit na jednu nebo několik oblastí, které se zadaným úkolem souvisí. Produkty různých skupin se výrazně liší. Nezáleží pouze na zdrojích informací (kniha, internet, anketa a jiné), ale především na nápaditosti a zručnosti samotných dětí. Učitel nezasahuje do jejich práce. Pouze „z povzdálí“ pozoruje, jak se dětem práce daří. V projektovém vyučování najde uplatnění každé dítě a to i to, které nemá dobrý prospěch. Zde může uplatnit i svou manuální zručnost, estetické cítění, nabyté zkušenosti v dané oblasti a podobně. Opět zde hraje hlavní roli spolupráce a komunikace uvnitř skupiny. Nemělo by se stát, že několik jednotlivců vykoná práci za celou skupinu a zbývající členové se s nimi „svezou“. Všichni by se na projektu měli stejným dílem podílet. Učitel vždy musí sdělit, jakou časovou dotaci jim na splnění projektu dává. Projektové vyučování může být krátkodobé, střednědobé nebo dlouhodobé. Může tedy trvat jednu nebo dvě vyučovací hodiny, ale také rok. Výsledný produkt je vždy prezentován před celou třídou. Prezentaci uskutečňují členové skupiny. Jejich práce musí být zhodnocena učitelem nebo ostatními skupinami. Konečné produkty mohou být vystaveny ve třídě.

3 Praktická část

Praktická část diplomové práce je rozdělena na dvě části. V první části se budeme zajímat o výuku sexuální výchovy na prvních stupních vybraných základních škol a to konkrétně o problematiku prevence sexuálního zneužívání. V druhé části diplomové práce se budeme zabývat návrhem cvičebnice. Cvičení budou zaměřena na prevenci sexuálního zneužívání dětí.

3.1 Výzkum

Součástí diplomové práce je malý výzkum, který je zaměřen na jednu z kapitol ze sexuální výchovy, a to na výuku prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy. Předmětem výzkumu bude, jak mohou vyučující dané téma prezentovat dětem, jak dané téma vnímají vyučující a samotní žáci. Hypotézy budou tvořeny tak, aby vystihly co nejvíce skutečnost na základních školách. Z tohoto důvodu počet hypotéz bude větší, než je obvyklé. Abychom docílili co nejobjektivnějších informací, zvolíme si tři výzkumné metody. Vzhledem ke skutečnosti, že informace budou sbírány v prostorách školy a jejich sběr se musí uskutečnit během školní výuky, budou metody voleny tak, aby co nejméně narušovaly školní výuku. Metody, které se nám zdají příznivé a to jak z úspory času i z dostupnosti, jsou: pozorování, dotazník a interview. Vzorky výzkumu budou především vyučující a jejich žáci.

3.1.1 Výběr vzorku vyučujících

Byly vybrány dvě základní školy z Kolína, Základní škola Kolín V., Ovčárecká 374 a 5. ZŠ, Mnichovická 62, Kolín. Výběr byl ovlivněn několika faktory. Prvním faktorem je znalost obou základních škol. Druhým faktorem je skutečnost, že se jedná o konkurenční školy, kde se každoročně odehrává „boj“ o žáky prvních ročníků. Obě školy jsou situovány ve stejné lokalitě Kolína, jedná se tedy o školy, které jsou od sebe vzdáleny několik desítek metrů. Třetím faktorem je zajímavost, že ve vedení škol v obou případech vystupují ženy,

tedy ředitelkou Základní školy Kolín V., Ovčárecké 374 je Mgr. O. Pešoutová a ředitelkou 5. ZŠ, Mnichovické 62, Kolín je Mgr. M. Průšová.

3.1.2 Sběr informací

Začátkem listopadu 2005 byla vyslyšena žádost, která se týkala hospitací na výukách sexuální výchovy na prvních stupních daných základních škol. Obě ředitelky daných základních škol, Mgr. O. Pešoutová a Mgr. M. Průšová, souhlasily s uskutečněním následových hodin, které budou projednány s pedagogickými zaměstnanci. Možné bylo oslovit čtyři vyučující na každé škole. Všichni vyučující pracující na Základní škole Kolín V., Ovčárecké 374 projevili zájem o hospitaci, jejíž cílem bude sledovat výuku prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy. Na konkurenční škole, 5. ZŠ, Mnichovické 62, Kolín, jsme se setkali u vyučujících s rozpačitostí ve vztahu ke spolupráci. Ze vstupního rozhovoru vyplynulo, že ze čtyř oslovených pedagogů souhlasil s hospitací pouze jeden z nich. Na základě nízké úspěšnosti získat dostatečný počet vyučujících, kteří by byli ochotni si připravit výuku na dané téma, bylo nutné se obrátit na zaměstnance, kteří pracují v družině dané školy. Zde byl zaznamenán zájem o danou problematiku. Vzhledem ke skutečnosti, že ti vyučující, kteří vyučují sexuální výchovu na prvním stupni základní školy, souhlasili s hospitacemi a ti, kteří sexuální výchovu nezařazují do svého výchovného působení, si odmítli připravit „vzorovou hodinu“, musíme zkonstatovat, že výzkum neukáže průměr všech vyučujících, ale pouze vzorek „lepších“ učitelů. K uskutečnění výzkumu jsme získali šest vyučujících. K nízkému počtu „vzorku učitelů“ lze říci, že se bude jednat o kvalitativní sondu realizace sexuální výchovy na prvním stupni základní školy.

Ze sexuální výchovy byl vybrán jeden tématický celek, který byl zadán vyučujícím. Jedná se o výuku prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy. Vyučující si mohli toto široké téma zpracovat podle svého uvážení. Nebyli tedy omezováni časem, rozsahem tématu a podobně. Hospitace se uskutečnily dne 11.11. 2005 u Mgr. R. Mejdové, dne 16. 11. 2005 u Mgr. V. Kratochvílové, Mgr. D. Čechové a pí I. Zatřepálkové a dne 18.11. 2005 u Mgr. I. Mezlika a pí P. Hölzlové. Průběh hospitací byl u všech vyučujících shodný. Pozorování průběhu výuky u jednotlivých vyučujících proběhla v učebně. Nejprve byl hospitující představen žákům, a pak usedl do zadních lavic třídy, kde si činil písemný protokol o proběhnuté výuce. Jedná se o písemný záznam všech

činností, které se během výuky odehrály. Je nutné říci, že v bodech sedm a devět bylo možné označit více odpovědí. Písemný protokol byl předem předtištěn (viz. Příloha 1). Skončilo-li pozorování, tedy i samotný proces výuky, pět až deset minut bylo věnováno dalším výzkumným metodám. Téměř současně se uskutečnily další dvě výzkumné metody, a to pomocí dotazníku (viz. Příloha 2), který byl určen dětem, a interview (viz. Příloha 3), kde na otázky odpovídal vyučující. Na vypracování dotazníků pracovaly děti samostatně. Vždy musely vybrat jednu z možností. V případě bodů čtyři a sedm jim bylo povoleno označit alespoň jednu odpověď. Interview bylo zaznamenáváno na zvukový záznam pomocí diktafonu. A to především z hlediska úspory času.

3.1.3 Třídění informací

Cílem výzkumu bylo zjistit realitu v souvislosti s výukou sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Pozorování, dotazník a interview jsou výzkumné metody umožňující získat potřebné informace, které nám dokáží zhodnotit skutečný stav výuky prevence sexuálního zneužívání na prvních stupních základních škol. Vzhledem k tomu, že každá z metod sbírala informace zaměřené na totožné problémové otázky od různých skupin lidí (hospitující, vyučující, žáci), dostaneme na problémovou otázku tři různé pohledy. Budou se tyto pohledy na jednu totožnou problémovou otázku shodovat? Nebo zde nalezneme výrazné rozdíly? To vše můžeme zjistit, pokud roztřídíme získané informace.

Je nutné poznamenat, že se všechny vyučovací jednotky na dané téma, které byly předmětem hospitací, se konaly ve vlastních učebnách každé z tříd, tedy v prostředí, které děti důvěrně znaly. Dále ve všech situacích byli dívky a chlapci integrováni. Nestalo se tedy, že by vzorová výuka sexuální výchovy, která byla zaměřena na prevenci sexuálního zneužívání, byla vytvořena zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky. Abychom měli přehled, kolik žáků se zúčastnilo výuk prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy, byla vytvořena přehledná tabulka. Informace, které byly zapotřebí pro tvorbu tabulky, byly čerpány z dotazníku (dále již D) a to z otázek číslo jedna a dvě (dále již D1, D2). Nebyly-li v D všechny údaje vyplněny, musel být daný D vyřazen. Tímto způsobem došlo k redukci počtu získaných D o šest kusů. Pro přehlednost třídění získaných údajů budeme používat tabulky (dále již T), které budou mít přiděleny své číslo.

T1 - Žáci, kteří podstoupili výuku prevence sexuálního zneužívání				
Žáci	Počet žáků podle pohlaví (D2)		Počet žáků celkem v jednotlivých skupinách tříd (D1)	Počet žáků celkem
	Muž	Žena		
1.-3. ročníku	27	28	55	111
4.-5. ročníku	28	28	56	
Počet žáků celkem	55	56	111	111

Na základě velkého množství získaných informací je možné se pustit do hypotéz (dále již H), které budou podloženy získanými informacemi. Každá H bude mít přiděleno své číslo, tedy například H číslo jedna bude psána H1 a podobně. Obdobné to bude u protokolu (dále již P), interview (dále již I) a D. Nyní již budeme statistické údaje zpracovávat pomocí množství a procent. Vzhledem k malému vzorku vyučujících i žáků byla použita metoda procentuálního vyjádření. Vyjádření v procentech bude zaokrouhleno na celá čísla.

H1 Problematika prevence sexuálního zneužívání se skutečně vyučuje na prvním stupni základní školy.

Problematika prevence sexuálního zneužívání je jednou z kapitol sexuální výchovy. Nejprve bychom měli zmapovat, zda sexuální výchova je součástí školní výuky. I když problematiku sexuální výchovy nalezneme v osnovách Vzdělávacího programu základní škola [15] a v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání [26], není to zárukou toho, že se skutečně sexuální výchova vyučuje na prvním stupni základní školy. Skutečnost, zda je sexuální výchova prezentována žákům prvního stupně základní školy nelze dokázat za pomoci I, neboť na otázku I1 odpovídali pouze ti vyučující (vychovatelku v družině, pí I. Zatléřpálkovou, budeme považovat za vyučující), kteří skutečně sexuální výchovu vyučují. Tudiž musíme do zpracování informací zahrnout i ty vyučující, kteří odmítli spolupráci na výzkumu. Jak ze vstupního rozhovoru, který proběhl z důvodů shánění dostatečného počtu vzorků vyučujících, vyplynulo, že většina z nich odmítla

spolupráci na základě skutečnosti, že sexuální výchova není součástí jejich výchovného působení žáků prvního stupně základní školy.

T2 - Problematika prevence sexuálního zneužívání vyučovaná na prvním stupni základní školy		
Počet oslovených vyučujících	Počet oslovených vyučujících, kteří vyučují sexuální výchovu na prvním stupni základní školy	
	V ks	V %
9	6	67

T2 vykazuje údaje, které tvrdí, že 67% (⅔) vyučujících zařazuje do svého výchovného působení i osvětu, která se týká sexuální výchovy. Platnost tohoto tvrzení je omezena nízkým počtem vzorků vyučujících.

Výuce prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy je věnována určitá pozornost. To dokazují nejen vykonané hospitace u oslovených vyučujících, ale i skutečnost, že tento tématický okruh je obsažen v patřičných závazných školních dokumentech. Nás však zajímá, zda samotní vyučující považují tento tématický okruh za důležitý nebo ne. Jestli ho tedy vyučují z důvodu, že jej chtějí vyučovat nebo z důvodu, že jej musí vyučovat.

T3 - Míra důležitosti zařazení problematiky prevence sexuálního zneužívání do školní výuky na prvním stupni základní školy podle vyučujících						
Počet oslovených vyučujících	Tři nejdůležitější tématické okruhy ze sexuální výchovy na prvním stupni základní školy (I2)			Má být součástí školní výuky problematika prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy? (I14)		
	Mezilidské vztahy	Sexuální chování	Prevence sexuálního zneužívání	Ano	Ano, ale v omezené míře	Ne
6	1	1	4	5	1	0
Počet v %	16,67	16,67	66,67	83,33	16,67	0

Dle tabulky je zřejmé, že samotní vyučující považují osvětu týkající se prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy za velmi důležitou. Myslí si totéž i samotní žáci prvního stupně základní školy? Na tuto otázku si můžeme odpovědět, pokud vyhodnotíme D7.

T4 - Míra důležitosti zařazení problematiky prevence sexuálního zneužívání do školní výuky na prvním stupni základní školy podle žáků prvního stupně základní školy							
Ročníky	Počet žáků	Žáci považující výuku prevence sexuálního zneužívání za (D7):					
		Důležitou		Zbytečnou		Neuvádí dané možnosti	
		V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
1.-3. ročník	55	35	63,64	4	7,27	16	29,09
4.-5. ročník	56	46	82,14	1	1,79	9	16,07
1.-5.ročník	111	81	72,97	5	4,50	25	22,52

Většina, téměř 73%, žáků prvního stupně základní školy považuje výuku prevence sexuálního zneužívání za důležitou.

Zjištění, že vyučující i samotní jejich žáci shledávají, že prevence sexuálního zneužívání je důležité téma, je předpokladem toho, aby dané téma mohlo být zařazováno do školní výuky. Jedná se však pouze o domněnky, které je nutné potvrdit.

Na základě proběhnutých hospitací můžeme zkonstatovat, že výuka prevence sexuálního zneužívání u jednotlivých vyučujících proběhla alespoň jednou. Neboť hospitující byl svědkem jedné z vyučovaných hodin. Otázkou zůstává, zda by výuka proběhla i za situace, kdyby se hospitující nedostavil. Proto musíme po odpovědi pátrat. Nejprve je nutné zmapovat názory vyučujících v kontrastu s názory samotného hospitujícího.

T5 - Skutečná výuka prevence sexuálního zneužívání podle vyučujících a hospitujícího						
Počet vyučujících	Vzorová výuka byla podle vyučujících (I5):		Vyučující:			
	Přirozená	Uměle vytvořená	Měl z proběhnuté výuky pocit (I13):		Byl hospitací hodnocen jako osoba (P7):	
			Přirozený, spokojený	Rozpačitý, neblahý	Vyrovnaná, příjemná, připravená	Nervózní, neklidná, nepřipravená
6	6	0	6	0	6	0
Počet v %	100	0	100	0	100	0

Výsledky nám vyšly shodné. Podle nich je možné vyčíst, že vyučující zařazují výuku prevence sexuálního zneužívání běžně do školní výuky během celého roku, aniž by byli ovlivněni hospitací. Dokonce i to, že během výuky, kdy se konala hospitace, budili dojem, že s danou problematikou umí pracovat, napovídá tomu, že zajisté už několikrát totožné či podobné téma prezentovali žákům. Nicméně výsledky působí nevěrohodně, neboť jsou až příliš shodné. To nás navádí k tomu, abychom si dané informace ověřili pomocí zpracování D.

T6 - Skutečná výuka prevence sexuálního zneužívání podle žáků prvního stupně základní školy								
Žáci	Informace o sexuální zneužívání žáci získávají od (D4):				Výuku zaměřenou na prevenci sexuálního zneužívání žáci zaznamenali ve škole od svého vyučujícího (D8):			
	I od vyučujícího		Pouze od jiných osob než je vyučující nebo z jiných zdrojů informací		Alespoň jednou bez přítomnosti hospitujícího		Pouze jednou a to za přítomnosti hospitujícího	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
1.-3. ročník (55 žáků)	34	64	21	38	30	55	25	45
4.-5. ročník (56 žáků)	46	82	11	20	37	66	20	36
1.-5. ročník (111 žáků)	80	72	32	29	67	60	45	41

T6 nás informuje o tom, že výzkumná metoda pomocí D, není vždy přesná. I my jsme si tuto skutečnost právě dokázali. Pokud si pečlivě přečteme první sloupec, kde se vyskytují čísla, je nám již jasné, že žáci nevyplňovali všechny údaje podle skutečnosti. Kdyby to tak udělali, museli bychom se z prvního číselného sloupce dozvědět, že informace o sexuální zneužívání všichni (111 žáků) získávají i od vyučujícího. Všichni žáci vyplňující D před jeho doplněním absolvovali jednu výuku, která se zabývala prevencí sexuální zneužívání, odučenou svým vyučujícím. Tudiž byli přítomni minimálně na jedné vyučovací hodině, kde jim vyučující interpretoval problematiku sexuální zneužívání. Nicméně i tak z tabulky můžeme použít některé informace. Žáci prvního stupně základní školy jsou informováni o prevenci sexuálního zneužívání dětí v rámci školní výuky. Však tato výuka pravděpodobně neprobíhá dostatečně často nebo v dostatečné míře. Na to poukazují právě chyby ve vyplňování D.

H2 Žáci prvního stupně základní školy znají pojem sexuální zneužívání i jeho význam.

Znalost pojmu sexuální zneužívání je zařazována do sekundární prevence. Samozřejmě s tím souvisí i pochopení významu pojmu sexuální zneužívání. Během hospitace se naskytla možnost sledovat, který druh prevence sexuálního zneužívání vyučující zařazují do své osvěty o sexuálním zneužíváním nejčastěji.

T7 - Nejčastější druh prevence sexuálního zneužívání vyučovaný na prvním stupni základní školy			
Počet hospitací	Druh prevence sexuálního zneužívání (P1):	Výskyt dané prevence během hospitací	
		V ks	V %
6	Primární	2	33
	Sekundární	6	100
	Terciérní	2	33

T7 ukazuje, že se vyučující v některých případech během vyučovací hodiny dotkli rozmanitých oblastí prevence sexuálního zneužívání. Tedy nastaly situace, že v jedné hodině proběhl více než jeden druh prevence sexuálního zneužívání. Největší důraz kladli vyučující na kapitoly zahrnuté do sekundární prevence sexuálního zneužívání. Jak často o sexuálním zneužívání slýchávají děti? Budou si sami žáci myslet, že jsou o významu tohoto pojmu často poučováni? To lze zjistit z dalších údajů.

T8 - Znalost pojmu sexuální zneužívání žáků prvního stupně základní školy						
Žáci	Pojem sexuální zneužívání žáci prvního stupně základní školy (D3):					
	Slyšeli za přítomnosti hospitujícího poprvé		Zaslechli i při jiných příležitostech již několikrát		Slýchávají velmi často	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
1.-3. ročník (55 žáků)	19	35	28	51	8	15
4.-5. ročník (56 žáků)	4	7	40	71	12	21
1.-5. ročník (111 žáků)	23	21	68	61	20	18

T8 nám vykazuje značné rozdíly mezi žáky 1.-3. ročníku a 4.-5. ročníku. Tuto skutečnosti můžeme chápat několika způsoby. Buď jsou skutečně žáci 1.-3. ročníku informováni obecně o prevenci sexuálního zneužívání více než žáci 4.-5. ročníku. Nebo zde existuje mnohem pravděpodobnější vysvětlení a to, že žáci 1.-3. ročníku podstupují primární prevenci sexuálního zneužívání, a později logicky navazují na sekundární prevenci. Tudíž se k pojmu sexuální zneužívání dostanou až za nějaký čas. K tomuto vysvětlení se přikláníme, neboť i T7 nám naznačila, že dva z šesti vyučujících se během hospitací zmiňovali mimo jiné i o problematice primární prevence sexuálního zneužívání.

H3 Žáci prvního stupně jsou o prevenci sexuálního zneužívání informováni i mimo školu.

Na základě předchozích H víme, že žáci prvního stupně základní školy dostávají informace o prevenci sexuálního zneužívání během školní výuky od vyučujících. Jsou však vyučující jediným zdrojem cenných rad o této problematice?

T9 - Nejčastěji využívané zdroje informací (mimo vyučujícího) žáky prvního stupně základní školy, které informují dané žáky o prevenci sexuálního zneužívání								
Názory získané od:	Zdroje informací (D4, I12)							
	Rodinní příslušníci		Vrstevníci		Sdělovací prostředky		Ani jeden z uvedených zdrojů informací	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
Žáků (111 žáků)	70	63	22	20	86	77	3	3
Vyučujícího (6 vyučujících)	4	67	0	0	1	17	1	17

T9 byla vytvořena tak, že pracuje s daty o zdrojích informací. Jsou do ní zahrnuti žáci, kteří získávají informace o prevenci sexuálního zneužívání současně od několika zdrojů informací najednou. T9 nám ukázala: vyučující si myslí, že nejvíce mají žáci prvního stupně základní školy informace o prevenci sexuálního zneužívání z rodiny. Skutečnost je jiná. Žáci prvního stupně základní školy získávají nejvíce informací o dané problematice ze sdělovacích prostředků. Dokonce pokud zařadíme do zdrojů informací i vyučující, kteří získali 72% (viz. T6), zjistíme, že stále sdělovací prostředky zaujímají nejvyšší postavení v žebříčku o nejspolehlivější zdroj informací. T9 nám i prozradila, že existují i žáci, kteří jsou zcela neinformováni o dané problematice mimo školu. Jedná se sice o malé procento (3%), ale tuto skutečnost musíme vzít v úvahu. Dále je patrné, že komunikace mezi vrstevníky je velmi nízká. Shrneme-li zjištěné informace, můžeme na základě T9 říci, že nejčastějšími zdroji informací (mimo vyučujících) poučující žáky prvního stupně základní školy o prevenci sexuálního zneužívání, jsou (v uvedeném pořadí od nejvíce po nejméně) tyto zdroje informací: sdělovací prostředky, rodinní příslušníci, vrstevníci. Pokud bychom do zdrojů informací zařadili i vyučující, toto pořadí se výrazně změní a to na: sdělovací prostředky, vyučující, rodinní příslušníci, vrstevníci.

H4 Žáci prvního stupně základní školy jsou schopni vycítit vážnost tématu prevence sexuálního zneužívání.

Problematiku sexuálního zneužívání dětí a její prevenci dospělí považují za velmi vážné téma, neboť oběti sexuálního zneužívání jsou ohroženy na zdraví či životě. Jsou samotní žáci prvního stupně základní školy schopni vycítit vážnost probíraného tématu stejně jako dospělí?

T10 - Schopnost žáků prvního stupně základní školy vycítit vážnost daného tématu						
Žáci	Některé z pocitů, které u žáků převládají, když probíhá výuka prevence sexuálního zneužívání (D7)					
	Výskyt pocitu vážnosti		Výskyt pocitu směšnosti		Nevyskytuje se pocit vážnosti ani pocit směšnosti	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
1.-3. ročníku (55 žáků)	26	47	0	0	29	53
4.-5. ročníku (56 žáků)	28	50	3	5	25	45
1.-5. ročníku (111 žáků)	54	49	3	3	54	49

Z T10 můžeme vyčíst, že téměř polovina žáků prvního stupně základní školy cítila během výuk zaměřených na problematiku prevence sexuálního zneužívání mimo jiných pocitů právě pocit vážnosti. Pouze necelé 3% ze všech žáků u sebe zaregistrovali i pocit směšnosti. Zbývající skupina žáků měla různé pocity (strach, úzkost, důležitost, zbytečnost – možné i kombinace) , však pocit směšnosti ani vážnosti u sebe nezaznamenali. Tato skutečnost byla i podložena I11, kde všech šest vyučujících se shodlo na tom, že jejich žáci jsou schopni vycítit vážnost probíraného tématu během obvyklých vyučovacích hodin. Úmyslně zdůrazňujeme pojem obvyklých vyučovacích hodin. I10 nám totiž naznačila, že chování žáků během výuky se výrazně liší, pokud se jedná o obvyklou hodinu nebo o hodinu, kde je přítomna cizí osoba, v našem případě hospitující. Žáci se snaží upoutat pozornost pomocí posměšků a podobně. Vyučující tedy své žáky vidí poněkud v kritickém světle. Z tohoto důvodu nebereme I10 za vhodné ke zpracování. Dvakrát (z šesti hospitací)

bylo zaznamenáno (v P9), že žáci zlehčují situaci během výuky prevence sexuálního zneužívání. V dalších čtyřech hospitacích (67%) byli žáci považováni za vážné posluchače výuky prevence sexuálního zneužívání. Hospitující zaznamenal výskyt posměšků především v pátých ročnících, kde je chování žáků ovlivněno nástupem puberty.

H5 Žáci prvního stupně základní školy jsou schopni si uvědomit existující možnost, že by i oni mohli být (v budoucnu) předmětem sexuálního zneužití.

Jednou z částí prevence sexuálního zneužívání je předvídaní nebezpečných situací. Abychom se vyvarovali sexuálnímu zneužití, musíme být zvýšeně opatrní na svou osobu. To lze pouze za předpokladu, zda si uvědomujeme, že se kolem nás pohybují lidé, kteří nemají dobré úmysly. A s tím se pojí druhý předpoklad, jímž je pocit, že i my můžeme být potencionální obětí těchto lidí. Tato myšlenka je výchozí pro celou prevenci sexuálního zneužívání. Jsou si tuto myšlenku schopni uvědomit i samotní žáci prvního stupně základní školy? Tentokrát nás bude zajímat, které z dvou pohlaví si myslí, že je neohroženo a které si uvědomuje toto nebezpečí. Zda výsledky z pohledu pohlaví budou vyrovnané nebo naopak.

T11 – Uvědomění si žáků prvního stupně základní školy, že i oni by mohli být možnou obětí sexuálního zneužití				
Pohlaví	Žáci si možnost, že by jim někdo mohl ublížit:			
	Připouští		Nepřipouští	
	V ks	V %	V ks	V %
Žena (56 dívek)	44	79	12	21
Muž (55 chlapců)	39	71	16	29
Obě pohlaví (111 žáků)	83	75	28	25

Z T11 vyplývá, že mužské pohlaví, ač o vskutku malé procento, si možnost ublížení jinou osobou připouští méně. Ženské pohlaví se sexuálního zneužití obává více. Tyto rozdíly jsou však nepatrné. Dále jsme získaly klíčové informace, které říkají, že ¾ žáků prvního stupně základní školy ví o existující možnosti, že by se mohly stát (v budoucnu)

předmětem sexuálního zneužití. Uvědomují si, že jsou potencionálními oběťmi, které by mohly být zneužity osobou nemající dobré úmysly.

H6 Výuky prevence sexuálního zneužívání probíhají nejčastěji v předmětech prvouka a přírodověda.

Školní dokumenty zařazují výuku prevence sexuálního zneužívání do obsahu učiva předmětů prvouka a přírodověda. Avšak problematika prevence sexuálního zneužívání by se mohla probírat i v jiných předmětech a to v rámci mezipředmětových vztahů. Využívají tuto možnost vyučující?

T12 - Prevence sexuálního zneužívání zařazena do školní výuky								
Počet vyučujících	Výuka prevence sexuálního zneužívání je podle vyučujících jimi prezentována (I9):							
	Pouze v předmětech prvouka a přírodověda		Pouze ve „výchovech“ (tělesná výchova, výtvarná výchova, pracovní výchova)		Kombinace dvou předchozích možností		V družině	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
6	3	50	0	0	2	33	1	17

Z T12 vyplývá, že ½ vyučujících řadí výuku prevence sexuálního zneužívání pouze do rozsahu předmětů prvouka a přírodověda. Na základě P lze potvrdit, že větší část vyučujících opravdu prevenci sexuálního zneužívání učila v rámci předmětů prvouka a přírodověda. Pouze dva vyučující (33%) prezentovali danou problematiku v rámci jiných předmětů, a to ve výtvarné výchově a v družině.

H7 Vyučující preferují ve výuce prevence sexuálního zneužívání metodu, kterou nazýváme diskuse.

Během I8 bylo zjištěno, že všichni oslovení vyučující znají význam metod, který je uveden v teoretické části diplomové práce (viz. s. 21-27). Pouze metodu brainstorming nazývají jiným způsobem. Ač ji pojmenovávají jinak, její význam zůstává zachován. Na základě I6 a P4 můžeme zjistit nejčastěji využívanou metodu při výukách prevence sexuálního zneužívání.

T13 – Vyjádření vyučujících o tom, jaké metody výuky využívají na problematiku prevence sexuálního zneužívání (I6)			
Počet vyučujících:	Výčet výukových metod	Preferované metody výuky	
		V ks	V %
6	Přednáška	3	50
	Pozorování	1	17
	Využití knih a sdělovacích prostředků	4	67
	Výtvarné vyjádření	2	33
	Dialog	1	17
	Didaktická hra	1	17
	Brainstorming	1	17
	Diskuse	4	67
	Inscenační metoda	1	17
	Problémová metoda	1	17
	Skupinová práce	1	33

T13 zaznamenala názory vyučujících. Z vyhodnocení těchto názorů je patrné, že nejoblíbenějšími metodami výuky jsou diskuse a využití knih a sdělovacích prostředků. Jsou tyto názory objektivní? Přesvědčíme se o této skutečnosti, když vyhodnotíme P4, kde byl zaznamenán skutečný průběh školní výuky zaměřený na problematiku prevence sexuálního zneužívání.

T14 – Metody výuky, které jsou skutečně využívány během výuk prevence sexuálního zneužívání (P4)			
Počet vyučujících:	Výčet výukových metod	Použité metody výuky	
		V ks	V %
6	Přednáška	4	67
	Využití knih a sdělovacích prostředků	2	33
	Výtvarné vyjádření	1	17
	Diskuse	5	83
	Situační metoda	1	17
	Skupinová práce	3	50
	Problémová metoda	2	33

Z T14 je možné vyčíst, že diskuse byla během výuk prevence sexuálního zneužívání nejčastěji zařazovanou metodou. T13 se tedy s T14 shoduje na tvrzení, že vyučující preferují diskusi během výuk zabývajících se problematikou prevence sexuálního zneužívání.

H8 Během výuky prevence sexuálního zneužívání se vyučující snaží co nejvíce zaktivizovat žáky prvního stupně základní školy.

H7 považuje diskusi za nejvíce preferovanou metodu výuky, kterou používají dnešní vyučující na problematiku prevence sexuálního zneužívání. Diskusi řadíme do aktivizujících metod. Už nyní je zřejmé, že se vyučující snaží žáky aktivně zapojit do daného tématu. Tuto myšlenku si můžeme potvrdit i skutečností (čerpáme z informace z T14), že vyučující využívají i jiné aktivizační metody (diskuse, situační metoda) a metody kombinovaných postupů (skupinová práce, problémová metoda), které též aktivně zapojují žáka do výuky. Posuzoval-li hospitující, kolik vyučujících dokázalo co nejvíce zaktivizovat své žáky v průběhu hospitací, došel k těmto závěrům: 67% (2/3) vyučujících vedli svou hodinu tak, aby co nejvíce zapojili své žáky do probíraného tématu.

H9 Předpokladem úspěšného zvládnutí výuky prevence sexuálního zneužívání je: přátelská atmosféra ve třídě, připravený a poučený vyučující.

Všechny výuky, při kterých byl hospitující přítomen, byly úspěšné. Zajímalo nás, co k této vysoké úspěšnosti přispělo. Každá výuka byla jedinečná. Každý vyučující si zvolil jiné metody výuky, někteří použili i pomůcky, každý věnoval činnostem různou časovou dotaci. Mnoho prvků tedy bylo rozdílných, ale přece jenom se tři prvky shodovaly. Byla to především přátelská atmosféra ve třídě, která byla zaznamenána při všech hospitacích, a připravený a poučený vyučující. Připravený a poučený vyučující byl též shledán na všech hospitacích. Připravenost vyučujícího si můžeme ověřit i pomocí T15.

T15 – Připravenost vyučujícího, který se zabývá problematikou prevence sexuálního zneužívání							
Počet vyučujících: 6	Příprava na výuku prevence sexuálního zneužívání trvala vyučujícím (I3):		Informace a nápady využitě ve výuce prevence sexuálního zneužívání byly čerpány z (I4):				
	Stejně dlouho jako na každou jinou výuku	Déle než obvykle trvá příprava na jinou výuku	Pouze z vlastních zkušeností	Knihy a sdělovací prostředky	Konzultace s kolegy	Jednodenní semináře různých nadací, školení na lékařské fakultě	Odborná specializace - etopedie
Výskyt	2	4	0	6	1	1	1

T15 potvrzuje již zmiňované. Každý vyučující se na výuku prevence sexuálního zneužívání nějakým způsobem připravoval. Nevyskytl se ani jeden z šesti vyučujících, který by se na výuku nepřipravil. Dokonce vyučující čerpali i z více možných zdrojů informací než z pouze jednoho. 67% vyučujících se shodlo na tom, že příprava na výuku prevence sexuálního zneužívání jim trvala déle než v případě přípravy na jinou výuku, která by byla zaměřena na odlišnou problematiku.

H10 Přes 60% žáků prvního stupně základní školy považuje výuku zaměřenou na problematiku prevence sexuálního zneužívání za zajímavou a ráda by si ji zopakovala.

Každý vyučující uskutečnil v rámci školní výuky vyučovací jednotku zaměřenou na problematiku prevence sexuálního zneužívání. Jak proběhnutou výuku vnímali samotní jejich žáci? Jak ocenili jejich přípravu a ochotu komunikovat o dané problematice?

T16 – Hodnocení proběhnutých výuk prevence sexuálního zneužívání								
Třídy tříděné podle vyučujícího dané třídy:	Žáci, kteří považovali proběhnutou výuku prevence sexuálního zneužívání za (D5):				Žáci, kteří si chtějí výuku na totožné téma (D9) :			
	Zajímavou		Nudnou		Zopakovat		Už nikdy nezmiňovat	
	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %	V ks	V %
A (20 žáků)	19	95	1	5	15	75	5	25
B (18 žáků)	18	100	0	0	18	100	0	0
C (17 žáků)	17	100	0	0	16	94	1	6
D (13 žáků)	11	85	2	15	8	62	5	38
E (23 žáků)	18	78	5	22	17	74	6	26
F (20 žáků)	19	95	1	5	19	95	1	5

T16 poukazuje na skutečnost, že minimálně ¾ žáků prvního stupně základní školy považuje vyučovací výuku zaměřenou na problematiku sexuálního zneužívání za zajímavou. Další pozoruhodná informace vyplývající z T16, je, že počet žáků, který zhodnotil výuku jako zajímavou, neodpovídá stejnému počtu žáků, který by si rád výuku na totožné téma zopakoval. Zdánlivě by se předpokládalo, že ti, kterým se výuka líbila, si budou chtít obdobnou hodinu zopakovat a naopak, ti, kteří se shodli na tom, že výuka byla nudná, nebudou chtít již takovou výuku podstupovat. Skutečnost je jiná.

H11 ¾ vyučujících by uvítala cvičebnici vytvořenou pro žáky prvního stupně základní školy, která by byla zaměřena na výuku prevence sexuálního zneužívání.

Pět z šesti (83%) oslovených vyučujících (I15) se shodlo na tom, že by přivítali cvičebnici, která by byla zaměřena na problematiku prevence sexuálního zneužívání. Pouze jeden vyučující (17%) považuje cvičebnici za zbytečnou, neboť shledává, že na trhu je k dané problematice dostatek materiálů.

3.2 Návrh cvičebnice

Dnešní společnost si zčásti uvědomuje důležitost prevence sexuálního zneužívání. Ovšem stále tu přetrvávají rozpaky, které jsou důvodem pro předávání odpovědnosti někomu jinému. Jistě na místě bude otázka, proč tomu tak je. Rodiče i vyučující stále tápou, jak tyto informace dětem předat. Uvědomují si, že nestačí tuto problematiku jednou zmínit a jít od toho. Jsou si vědomi, že nejprínosnější by pro děti bylo, kdyby se naučily si nebezpečí uvědomovat a podle toho přizpůsobily své jednání a chování. Tedy zvýšeně dbaly na svou bezpečnost a procvičovaly si předvídání nebezpečných situací. Lze tvrdit, že naučení zmíněných dovedností je možné za podmínky, že se bude jednat o dlouhodobou záležitost. Pokud se chceme dětem v této oblasti dlouhodobě věnovat, musíme být nápadití. Nestačí danou dovednost „trénovat“ jednou stále se opakující činností. Děti by to za krátký čas přestalo bavit. Probírané téma jim musíme „servírovat“ několika různými způsoby. K tomu nám zajisté pomůže obměňování výukových metod a prostředků, začleňování pomůcek, změny prostředí a změny v organizaci.

Pro usnadnění práce vyučujícím je vytvořena cvičebnice, která je zaměřena na primární, sekundární a terciární prevenci sexuálního zneužívání dětí. Obsah kapitol cvičebnice koresponduje s obsahem stejnojmenných kapitol v teoretické části diplomové práce. Tímto rozdělením obsahu cvičebnice je poukázáno na to, že i když procvičujeme jednu dovednost, je možné na ni vymyslet mnoho různých cvičení. Zapříčinily to především obměny výukových metod. Ty nám umožnily dát cvičením jinou formu. Obměňováním metod ve výuce dosáhneme toho, že nácvik jedné dovednosti bude vždy prezentován jiným způsobem a to odstraní, jak vyučujícím tak i žákům, prvky rutiny. Některé výukové metody nejsou v cvičebnici uváděny. Jde zejména o přednášku, která je svým způsobem uvedena v teoretické části diplomové práce a o pozorování a dialog, které probíhají

spontánně v každodenním životě. Cvičebnice nám ukáže, že samy kapitoly i výukové metody se mezi sebou prolínají.

Většina cvičení byla vytvořena se záměrem ukázat, že na problematiku prevence sexuálního zneužívání lze vymyslet mnoho cvičení, aniž by bylo nutné je přebírat od jiných autorů. Ovšem někteří autoři nás přesto inspirovali k vytvoření některých činností. Jedná se především o autory Sexuální výchovy [27], Hoppea a kol. [13] a Täubnera [31], [32]. Aplikováním praktických cvičení v navržené cvičebnici by se mělo dosáhnout zvýšené osvěty o sexuálním zneužívání dětí a především o naučení se vědomostem, dovednostem a schopnostem, které by měly sexuálnímu zneužívání předejít. Cvičení nejsou závazná, je možné je pozměnit dle vlastního uvážení.

Vyučující, který bude cvičení z navržené cvičebnice prezentovat ve své výuce, by si měl být vědom skutečnosti, že pokud jsou ve třídě žáci (vyučující o jejich přítomnosti ve třídě nemusí do určité doby vědět), kteří jsou sexuálně zneužíváni, cvičení by v nich mohla probudit vzpomínky na děsivé zážitky. Vyučující by měl být připraven na možné reakce těchto dětí. Cvičení v navržené cvičebnici by mohla sloužit k „odhalení“ žáka, který je sexuálně zneužíván. Ač to úmysl této cvičebnice nebyl, musíme tuto skutečnost brát v úvahu. Práce s těmito žáky bude specifická. Vyučující by žáka, který je/byl předmětem sexuálního zneužití, neměl vystavit situaci, jež by ho uváděla do nepříjemné pozice. Vyučující by s ním měl o jeho problému komunikovat v soukromí, tedy beze svědků. Vyučující by měl především zaujmout funkci posluchače, to znamená vyslechnout si žákovo trápení, a informátora, jinými slovy poskytnout mu informace o možné pomoci. Vyučující by měl žáka především odkázat na odborníky.

3.2.1 Primární prevence

Společník po mé pravici

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: V zadním prostoru třídy shromáždíme židličky, na kterých při zahájení hry budou sedět účastníci hry. Počet židlí neodpovídá počtu zúčastněných. Vždy musí jedna židle být neobsazena, tedy jedna židle bude navíc. Ten, kdo má neobsazenou židli po své pravici, začíná hru. Vyzve jednoho hráče, aby usedl vedle něho. Ostatním musí zdůvodnit, proč si vybral právě tuto osobu, která mu bude dělat společnost. Zmiňují se především kladné vlastnosti „společníka“. Hra pokračuje obdobně jako na začátku. Tam, kde sedí osoba, která má po své pravici volnou židli, oslovuje jednoho z hráčů. Opět musí zdůvodnit, z jakého důvodu si daného společníka vybírá.

Průběh hry: Zpravidla osobou, která zahajuje hru, je vyučující. Vybírá si nejméně oblíbeného žáka, u kterého vyzdvihne jeho kladné vlastnosti či úspěchy v zájmovém kroužku a podobně. Hra musí pokračovat tak dlouho, dokud nebudou vyzváni za společníky všichni ze zúčastněných. Na konci hry zjistíme, že všichni jsou něčím výjimeční.

Říkej mi pravdu do očí

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Část první:

Výuková metoda: Brainstorming

Časová dotace: 15 minut

Instrukce: Vyučující položí dětem otázku, jaké kladné vlastnosti může mít člověk. Na tabuli napíše heslo – kladné vlastnosti člověka - a zvýrazní jej. Nyní se vytvořil prostor pro dětské názory. Vyučující vyřčené pojmy zapisuje na tabuli. Poté, co skončí brainstorming, učitel zahájí malou diskusi. Předmětem diskuse bude, zda opravdu všechny zaznamenané vlastnosti člověka jsou kladné.

Průběh: Vyučující úmyslně po dětech nevyžaduje, aby se během brainstormingu hlásily o slovo. Vyučující nechá děti, aby na něj „pokřikovaly“ vlastnosti člověka. V tomto

případě nebude vadit, když bude mluvit několik dětí najednou. Vyučující zaznamená všechny nápady dětí, i kdyby byly chybné. Nebude tedy děti opravovat. Prostor pro opravu bude až během diskuse. Cvičení nám ukáže, že člověk může mít mnoho kladných vlastností a že dokonce tytéž kladné vlastnosti je možné říci několika výrazy.

Část druhá:

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do dvou velkých skupin. Každá stejně početná skupina vytvoří kruh. Jeden kruh bude vnitřní, druhý vnější. To znamená, že oba kruhy budou soustředné. Děti vnitřního kruhu se budou dívat do očí dětí vnějšího kruhu a každý z nich bude mít proti sobě jednoho účastníka sousedního kruhu. Vyučující pověří účastníky vnitřního kruhu, aby zahájili hru. Ti budou svým naproti stojícím spolužákům říkat, co se jim na nich líbí, čím jsou jim sympatičtí. Poté, co domluví, se role obrátí. Vyučující nezasahuje do průběhu hry.

Průběh hry: Během hry dochází k tomu, že dva žáci stojící naproti sobě si říkají, co považují na tom druhém za pozitivní. Vždy mluví pouze jeden a ten druhý pozorně naslouchá, nekomentuje řeč mluvícího. Každý na vyjádření svého názoru o tom druhém má zhruba dvě minuty. Po dvou minutách dá vyučující pokyn, aby zahájily mluvu děti druhého kruhu. Tehdy, když i druhý účastník měl možnost říci kolegovi svůj názor, dochází k pohybu vnitřního kruhu o několik míst. Počet míst určí vyučující. Vnitřní kruh se například posune o tři místa doprava. Nyní stojí před sebou nová dvojice a hra může pokračovat obdobným způsobem jako na začátku. Nejen, že si děti obohatí slovní zásobu a zlepší si komunikační dovednosti, ale především zjistí, že každý z nich je jedinečná osobnost, které si ostatní váží.

Jaký jsem?

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Výuková metoda: Problémová metoda

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Karty s vypsány kladnými a zápornými vlastnostmi člověka

Instrukce: Vyučující na zem rozloží karty. Na každé z nich je vypsána jedna kladná, nebo záporná vlastnost člověka. „Kladné karty“ se mohou několikrát opakovat. Každé dítě si vybere tři karty s kladnými vlastnostmi a dvě karty se zápornými vlastnostmi, jež ho vystihují. Pak každý jednotlivě vystoupí před celou třídou a obhájí svůj názor, který má sám na sebe. Třída reaguje buď souhlasně nebo nesouhlasně. Pokouší se nalézat další kladné vlastnosti žáka vystupujícího před třídou. Poslední slovo má opět vystupující žák, který doplní své mínění o sobě o poznatky vyřčené třídou.

Průběh: Vyučující rozhodí karty po koberci. Karty kladných a záporných vlastností jsou promíchané. Děti utvoří kolem karet kruh a minutu se rozhodují, které karty si vyberou. Po minutě dává vyučující pokyn, aby si děti došly pro vybrané karty. Vyučující zvolí prvního žáka, který bude svůj výběr karet obhajovat. Po ukončení celého procesu obhajoby má dítě, které zdůvodňovalo svůj výběr karet, právo zvolit si svého nástupce, tedy dalšího žáka, který bude vystupovat před celou třídou. V závěru vyučující vyřkne svůj názor, jak byl s celým průběhem úkolu spokojen. Pochválí celou třídu za to, že dokázala na každém nalézat kladné vlastnosti, což je mnohem obtížnější než hledání slabých stránek člověka.

Hádej, kdo jsem

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 25 minut

Instrukce: V zadním prostoru třídy utvoří žáci kruh a posadí se na koberec. Jeden z nich bude představovat jednoho ze spolužáků. Jeho jméno nesmí prozradit. Spolužáci mu budou

klást otázky, které budou směřovány na kladné vlastnosti osoby, kterou představuje. Spolužáci mu budou klást otázky tak dlouho, dokud nepřijdou na to, kdo je utajovaná osoba. Ten, kdo uhodne jméno hledané osoby, musí shrnout její kladné vlastnosti a znovu je interpretovat třídě. Až to udělá, promění se v dalšího svého spolužáka a ostatní budou hádat, kdo je.

Průběh: Vyučující do hry zasahuje pouze tehdy, když se otázky nebudou týkat kladných vlastností hledané osoby. Pokud vše probíhá podle pravidel, vyučující pouze pozoruje dění. V závěru by mělo proběhnout malé shrnutí, jak hra probíhala. Jaké pocity měli ti, o kterých se mluvilo? Souhlasí s vyřknutými kladnými vlastnostmi, jimiž je popsali jejich spolužáci?

Poznáváš mě?

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Papíry, tužky

Instrukce: Vyučující děti rozdělí do dvojic. Všichni mají k dispozici tužku a dva papíry. Každý nakreslí obrázek sebe a spolužáka, který je s ním ve dvojici. Na jednom papíře bude jeden obličej. Kolem obličejů, svého i spolužákova, doplní text, který je bude vystihovat. Napiše vlastnosti člověka na obrázku. Dvojice mezi sebou obrázky porovnají. Zde se vytvoří prostor pro malý rozhovor týkající se rozdílného pohledu na jednu osobu. Vyučující rozdá dvojicím další papír a zadává nový úkol. Na nový papír se nakreslí společně a kolem každého obličejě napíší pouze takové vlastnosti, na kterých se oba shodnou. Musí vystihovat popisovanou osobu. Když dokončí svou práci, prezentují své podobizny zbytku třídy.

Průběh: Vyučující dá dětem na nakreslení dvou obrázků osm minut. Rozhovor mezi dvojicí by měl probíhat kolem pěti minut. Společný obrázek vyžaduje dalších pět minut. Vyučující nezasahuje do plnění úkolu, pouze pozoruje pracující děti. Svůj názor projeví až při prezentaci, kde slovně ohodnotí zpracování úkolu jednotlivých skupin.

Výměnný obchod

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí

Výuková metoda: Problémová metoda

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Karty s vypsanými kladnými vlastnostmi člověka

Instrukce: Vyučující na koberec rozloží karty s vypsanými kladnými vlastnostmi člověka. Děti mají chvíli na rozmyšlenou, které karty si vyberou. Musí zvolit takové karty, jež budou vystihovat jejich vlastní kladné vlastnosti. Poté, co budou mít vybrané tři karty, začíná výměnný obchod. Dvě kartičky musí každý vyměnit s někým jiným. Jednu kartu si ponechává. Ta odpovídá takové vlastnosti, které si sám na sobě nejvíce považuje. Proběhne-li výměnný obchod, můžeme započít zdůvodňování. Svou výměnu karet každý zdůvodní. Zajímat nás bude, od koho nové karty získal a za které karty je vyměnil. Zda považuje výměnu karet za ztrátovou, tedy že si pohoršil, nebo naopak. Na závěr vyzdvihne svou kladnou vlastnost, která byla na kartě a neprošla výměnou.

Průběh: Vyučující dá dětem na volbu tří karet minutu. Po minutě vybídne děti, aby si své zvolené karty sebraly z koberce. Tímto začíná i výměnný obchod. Vyučující by měl znovu zdůraznit, jakou kartu si mají ponechat. Tedy že karta, která má pro ně tu nejcennější vlastnost, nemůže být nabízena k výměně. Výměna bude trvat pět minut. Zbývající čas bude věnován poslední části cvičení týkající se výstupů jednotlivců před celou třídou. Vyučující vybídne děti, aby si samy zvolily pořadí, ve kterém budou vystupovat před třídou. Vyučující do činnosti zasahuje minimálně. V závěru cvičení jeden z žáků shrne svými slovy celý průběh cvičení.

Inzerát

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí, nácvik dovednosti říci „ne“

Výuková metoda: Písemné zpracování úkolu

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: Papíry, tužky, klobouk, špendlíky

Instrukce: Vyučující si připraví očíslované papírky, které musí mít dvakrát. Počet jedné sady papírků musí odpovídat počtu žáků. Jednu sadu očíslovaných papírků vloží do klobouku a druhou sadu rozdá dětem. Ty si číslo přišpendlí na oblečení tak, aby bylo dostatečně vidět. Pak si děti postupně tahají čísla z klobouku. Pokud jsou všechna čísla rozdaná, vyučující každému dítěti poskytne papír. Úkolem je napsat inzerát o osobě, jejíž číslo se shoduje s číslem z klobouku. Inzerát se bude týkat nabídky vlastností a schopností inzerované osoby. Mají-li děti krátký inzerát hotov, nastává čas pro přečtení vytvořeného inzerátu. Ten, o němž inzerát bude, si nasadí klobouk a bude naslouchat, co o něm druhý napsal. Pokud bude s něčím nesouhlasit, musí říci, že s tím nesouhlasí a proč. Nesouhlas musí být řečen dostatečně sebevědomě.

Průběh: Vyučující pomáhá dětem formulovat věty v inzerátu. Do čtení inzerátu nezasahuje. Je-li inzerát přečten a osoba, které se inzerát týkal, vyjádřila svůj souhlas, nebo nesouhlas s jeho zněním, vyučující má možnost zmínit další kladné vlastnosti, které má popisovaná osoba, a přesto nebyly zmíněny v inzerátu.

Pravdu přijmu, lež odmítnu

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí, nácvik dovednosti říci „ne“

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Míček

Instrukce: V zadním prostoru třídy vytvoříme pomocí židliček kruh. O jednu židličku bude méně než účastníků hry. Všichni až na jednoho usednou na židle. Ten, který židli nemá, se posadí do středu kruhu na koberec. Spolužáci mu budou říkat, jaké má vlastnosti. Mluví pouze ten, který má míč. Když řekne vlastnost, zlehka hodí míč osobě, která sedí uvnitř kruhu. Ta, když s vyřčenou vlastností bude souhlasit, chytí míček a hodí ho dalšímu spolužákovi. Pokud s vyřčenou vlastností nebude souhlasit, řekne: „Ne, takový(á) nejsem“. Míček úmyslně nechytí a řekne jméno spolužáka, který přijme jeho místo.

Průběh: Vyučující dohlíží na to, aby se míčkem házelo zlehka. Netolerují se prudké rány. Uvnitř kruhu může každý sedět pouze jedenkrát. Vyjadřuje-li osoba uvnitř kruhu nesouhlas s vyřčenou vlastností, musí být důrazný a dostatečně věrohodný.

Chcete mě?

Vzdělávací cíl: Rozvíjení zdravého sebevědomí, nácvik dovednosti říci „ne“

Část první:

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Vyučující rozdělí žáky do pěti skupin. Tři skupiny budou zaměstnanci velkých firem, u kterých pracují v oddělení personalistiky. Každá ze tří firem shání nové zaměstnance. Zástupci oddělení personalistiky mají za úkol vybrat novou pracovní sílu a to tak, aby pro firmu byla co nejvíce přínosná. Jednotlivé firmy, mohou mít odlišné požadavky na nové přichozí zaměstnance. Je nutné, aby se účastníci jednotlivých skupin dohodli, jaké kladné vlastnosti jejich firma bude u nových zaměstnanců preferovat a kolik pracovních míst je žádoucí obsadit. Zbývající dvě skupiny se prozatím rozpustí a každý jedinec bude hrát sám za sebe. Promění se na lidi, kteří jsou bez práce. Protože potřebují bydlet, jíst a zabezpečit rodinu, naléhavě shání pracovní místa. Vydávají se

nabízet své kladné vlastnosti oddělením personalistiky. Ne vždy mohou uspět, proto zkouší opakovaně nabízet své kvality. Velké firmy mohou po nich vyžadovat příliš velké nároky či „oběti“, proto se nesmí bát nabídku pracovního místa odmítnout. Stane-li se tak, musí se poohlédnout po pracovním místě u jiné skupiny, u jiné firmy. Až vyučující zastaví nabídku a poptávku pracovních míst, role se vymění. Nyní budeme mít dvě personální oddělení a zbytek žáků bude nabízet své kladné vlastnosti oddělením personalistiky.

Průběh: Vyučující radí dětem, které mají funkci personálních pracovníků, o jaký počet nových zaměstnanců se mají zajímat a jaké požadavky a podmínky si může klást firma na novou pracovní sílu (pracovitost, připravenost, pečlivost, nezaplacené nebo zaplacené přesčasy, víkendové a noční směny, vysoký nebo nízký plat a podobně). Nejprve si firma může „nasadit vysokou laťku“ s požadovanými podmínkami. Nebude-li ovšem o pracovní místa zájem, musí svou laťku snížit, neboť předem určený počet potřebné pracovní síly musí přijmout. Vyučující musí zmínit dětem, které „hledají pracovní místo“, že mají možnost nevýhodné nabídky odmítnout. Tento celý proces trvá zhruba deset minut, pak se skupiny vymění. Druhé kolo je obtížnější, neboť „nezaměstnaných“ je více. Druhá část trvá opět deset minut.

Část druhá:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 15 minut

Pomůcky: Talisman

Instrukce: Vyučující vyzve děti, aby se shromáždily na koberci a usedly na něj. Předmětem diskuse bude povídání si o pocitech prožitých během hry. Která z rolí se jim hrála lépe, zda když žádaly o pracovní místo nebo když přijímaly nové zaměstnance. Zda bylo obtížné odmítnout uchazeče o nové zaměstnání a naopak, jaké pocity měly, když přijaly novou pracovní sílu. Jiné pocity měli zajisté „nezaměstnaní“ nabízející své kladné vlastnosti a pokoušející sami sebe prodat. Zajímat nás bude i to, jak jim bylo, když nabídku pracovního místa museli odmítnout, protože pro ně nebyla výhodná.

Průběh: Vyučující klade problémové otázky, děti odpovídají. Mluví pouze žák držící talisman v ruce. Do diskuse se pokusí zapojit všichni. V závěru bychom měli zdůraznit, že člověk má právo s něčím nesouhlasit a dokonce má právo odmítnout, říci „ne“.

Dětská práva

Vzdělávací cíl: Znalost dětských práv obecně

Výuková metoda: Využití knih a sdělovacích prostředků, pokus/omyl

Časová dotace: 45 minut

Instrukce: Vyučující vezme děti do počítačové učebny. Zaměříme se na webovou stránku dětských práv [7]. Nejprve dá vyučující dětem prostor, aby si samy na této webové stránce vyhledávaly informace, které je zajímají. Polovinu časové dotace děti stráví samostudiem. Ve druhé polovině časové dotace se děti zaměří na test dětských práv, který autoři webových stránek připravili pro dětské „surfaře internetu“. Vždy je k problémové otázce přiřazen obrázek a několik možných odpovědí. Zvolí-li dítě správnou odpověď, může přejít k další problémové otázce. Pokud ale zvolí nesprávnou odpověď, program mu nedovolí dále pokračovat a vrací ho k problémové otázce, kde přiřadil chybnou odpověď. Po ukončení testu dětských práv nesmí vyučující zapomenout na krátký rozhovor. Ten se bude týkat problémových otázek, u kterých děti nejčastěji chybovaly.

Průběh: Vyučující pouze kontroluje čas a dětem dává instrukce. Více aktivní je až během závěrečného rozhovoru. Je žádoucí, aby zdůraznil problémové otázky týkající se práva říci svůj názor, tedy i práva odmítnout, a práva na život to znamená ubližování jinou osobou, a to tělesně i duševně.

Semafor mých práv

Vzdělávací cíl: Znalost dětských práv obecně

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Tři barevné papíry (červený, oranžový, zelený), tužky

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do tří skupin. Vyzve je, aby přemýšlely, jak se někteří dospělí chovají k dětem. Jedna skupina má na pomyslném semaforu červenou barvu a má za úkol najít příklady chování vůči dětem, které se nesmí. Druhá skupinka je oranžová a vymýšlí situace, jak se dospělí chovají k dětem a nemá se to. A třetí skupinka má zelenou barvu a vymýšlí chování dospělých, které je správné. Až svůj úkol splní, nastává čas pro prezentaci. Vyučující má možnost během prezentace opravit chybné výroky. Každá skupina si od vyučujícího zaslouží pochvalu.

Průběh: Děti vymýšlí různé nápady a snaží se o nich ve skupince diskutovat. Své názory napíší na barevný papír, který jim rozdál vyučující. Vyučující se během prezentace ptá, zda děti přemýšlely o skutečných událostech nebo si je vymyslely. Dobré je porovnat, která ze skupin našla příkladů nebo spíše situací nejvíce. Na splnění první části úkolu je zapotřebí 10 minut, zbývající čas je věnován prezentaci.

Nabídka a odmítnutí

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti říci „ne“

Část první:

Výuková metoda: Inscenační metoda

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Šátky, hračky, bonbony, nakreslené peníze, mobilní telefon a podobně

Instrukce: Do zadního prostoru třídy dáme židličky a pomocí nich utvoříme kruh. V kruhu bude probíhat scénka. Herce můžeme obměňovat. Nejprve zdramatizujeme situaci, kdy trhovci nabízejí své zboží zákazníkovi. Jeden přes druhého se překřikují a „vychvalují“ své

„jedinečné“ zboží. Ačkoliv se jedná o zajímavou nabídku, náš herec ji odmítne. Druhá situace bude trochu odlišná. Školák jde ze školy domů a zastaví ho osoba, která mu něco nabízí. Tato osoba je neodbytná, věc nabízí za protislužbu (školák donese tašku do auta, školák bude dělat osobě chvíli společnost a podobně). Herec opět odmítne. Proběhnuté scénky jsou námětem pro rozhovor mezi dětmi a vyučujícím. Otázky budou směřovány na rozdílnost scének – důležitost umět odmítnout, skryté nebezpečí a podobně.

Průběh: Pověření herci dostanou instrukce od vyučujícího na papírku nebo jim vyučující sdělí obsah scénky tak, aby to zbytek třídy neslyšel. Scénky se odehrají hned po sobě. Vyučující ani děti průběh scénky nekomentují. Prostor pro vyjádření svých názorů na obě scénky bude až po dokončení scének. Vyučující položí pouze pár problémových otázek, které se budou týkat rozdílů scének. Hlavní slovo v diskusi mají především žáci. V závěru zdůrazníme, že určité odmítnutí výhod, lukrativních nabídek, věcí mohou být dokonce i životně důležité.

Část druhá:

Výuková metoda: Situační metoda

Časová dotace: 15 minut

Instrukce: Vyučující ještě jednou zmíní, že pokud nechceme něco udělat, nebo něco přijmout, máme právo odmítnout. Lze vyjádřit nesouhlas či odmítnutí pouze slovy? Jak jinak můžeme odmítnout? Po vyslovení problémových otázek dá vyučující dětem dvě minuty na promyšlení odpovědí. Nesmí se s nikým radit. Žák přemýšlí nad problémovou otázkou sám. Každý má nějaký nápad. Vyučující bude chtít, aby se jednotlivci o svůj nápad podělili s celou třídou a to prostřednictvím dramatizace. Pokud se dítě přihlásí, že vymyslelo nové řešení, (jiné než předchozí), musí jej předvést ostatním. Nejsou-li už žádné nápady, vzniká prostor pro rozhovor. Ten se bude týkat předvedených scének. Zjistíme, že odmítnutí můžeme dát také najevo gesty a mimikou. Přidáme-li ke slovnímu odmítnutí i patřičná gesta a mimiku, zesílíme odmítnutí natolik, že naše „ne“ bude srozumitelné a nevyvratitelné.

Průběh: V průběhu scének má vyučující funkci pozorovatele. Deset minut by mělo být věnováno scénkám a pět minut je určeno pro krátký, cílený rozhovor. Scénky probíhají uprostřed kruhu.

Kruh odmítnutí

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti říci „ne“

Část první:

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 5 minut

Instrukce: Všichni účastníci vytvoří kruh. Mezi sebou budou mít rozestupy na délku paže. Vyučující označí žáka, který započne hru. Jeho úkolem je otočit se na spolužáka po pravici, podívat se mu do očí a říci mu hlasitě a zřetelně „ne“. Osoba, která tímto způsobem byla oslovena, má stejné instrukce jako osoba, která mu řekla přesvědčivé „ne“. Otočí se na osobu, která stojí po jeho pravici, podívá se mu do očí a vysloví slovo „ne“, tedy slovo odmítnutí. Každý z účastníků má možnost si sebevědomé „ne“ říci. Slovo „ne“ může „proběhnout“ kolem i několikrát.

Průběh: Vyučující se snaží do hry nezasahovat. Pokud tak učiní, bude to pouze z toho důvodu, že některé „ne“ nebylo dostatečně slyšet, nebo nebylo dostatečně sebevědomé. Zde musí dojít k zopakování slova „ne“ a tentokrát musí být průbojné a zřetelné.

Část druhá:

Výuková metoda: Didaktická hra

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Šátky, hudba

Instrukce: Vytvoříme kruh s rozestupy na délku paže. Účastníci kruhu stojí zády ke středu kruhu. Všichni žáci, až na dvě osoby, si zakryjí oči šátkem. Dvě osoby, které šátek nemají, vystoupí z kruhu. Ty budou potichu chodit kolem kruhu a snažit se dotknout jednoho z hráčů, který má zavázané oči šátkem. Každý hráč s šátkem musí bedlivě naslouchat, zda kolem něho nechodí hráči bez šátku. Pokud vycítí, že kolem chodí hráči bez šátků a hrozí, že se ho dotknou, má jedinou možnost obrany. Obranou bude předpažení a vyslovení slova „ne“, které opět musí být řečeno dostatečně hlasitě a přesvědčivě. Pokud hráč bez šátku chytí svou „oběť“, vymění si s ním roli. Hráč s šátkem mu odevzdá šátek a chytat svou „oběť“ bude on. Protože prostředí třídy je poměrně málo hlučné, bylo by velmi snadné vycítit a uslyšet, zda jsou hráči bez šátků nablízku. Pro ztížení situace vyučující během hry pouští hudbu. Nejvhodnější hudba by byla taková, kterou můžeme slyšet během kriminální filmů, když je páchán zločin. Jedná se tedy o takovou hudbu, která má prvky dramatičnosti.

Průběh: Vyučující dohlíží, aby náhle předpažené ruce hráčů neohrožily hráče chodící kolem kruhu. Je lépe si zvolit ještě jedno pravidlo, které bude říkat, že chodící hráči bez šátků musí být od účastníků kruhu vzdáleni půl metru. Hráči bez šátků se snaží dotknout se účastníků kruhu. Tento dotyk bude směřován na ramena.

Které „ne“?

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti říci „ne“

Část první:

Výuková metoda: Brainstorming

Časová dotace: 5 minut

Instrukce: Vyučující pokládá dětem otázku, co vše může slovo „ne“ vyjadřovat. Velké tiskací „ne“ napíše na tabuli a zvýrazní jej. Nyní mají děti prostor, říci své názory. Ty budou různé, neboť slovo „ne“ nám nevyjadřuje pouze odmítnutí, ale také údiv, nesouhlas,

vzdorovitost a podobně. Na konci brainstormingu proběhne krátký rozhovor, který se bude týkat pojmů na tabuli.

Průběh: Toto cvičení se řadí mezi obtížnější. Proto můžeme udělat malou výjimku a dětem trochu pomoci a to pouze v tom případě, že opravdu nebudou mít své vlastní nápady. Vyučující může „napovídat“ tím, že některá „ne“ předvede. Z ničeho nic si zahraje na vzteklou a trucovitou holčičku, která stále opakovaně říká slovo „ne“ a přitom si podupává nožkou. Ovšem tímto nápověda končí. Vyučující nesmí prozradit potřebné slovo do brainstormingu.

Část druhá:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Míček

Instrukce: Předmětem diskuse bude zamyšlení se nad slovem „ne“. Problémové otázky se budou týkat dvou oblastí. Prvně se zaměříme na to, která „ne“ bychom mohli „oželeť“ a která „ne“ jsou nepostradatelná. Zajisté bychom mohli postrádat „ne“ vyjadřující trucovitost a vzteklost, ovšem bez „ne“ umožňující odmítnutí by bylo těžké žít. Druhá problémová otázka bude zaměřena na pocity, které cítíme, když „ne“ vyslovujeme. Zajímat nás bude, zda toto slovo vyslovujeme často a rádi nebo naopak.

Průběh: Vyučující se zapojuje do diskuse, je tedy jeden z účastníků diskuse. Diskuse bude probíhat v kruhu na koberci. Slovo má ten, který drží míček. Až domluví, zlehka hází míček dalšímu účastníku diskuse, nejlépe tomu, na kterém je vidět, že chce skupině vyjevit svůj názor. Obsah diskuse a její průběh shrne a zhodnotí jeden z účastníků diskuse. A bude to ten, jehož zvolí celá diskusní skupina.

Část třetí:

Výuková metoda: Výtvarné vyjádření

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Balicí papíry, křídové pastely

Instrukce: Na balicím papíru mají děti pomocí barev vystihnout slovo „ne“. Nejedná se o vypisování slova na papír. Zajímá nás, jak slovo „ne“ vnímají a které odstíny barvy nebo barev by ke slovu „ne“ přiřadily.

Průběh: U jednoho balicího papíru může pracovat až pět dětí. Každý volí barvy sám za sebe. Vyučující klade podmínku: balicí papír musí být zamalován, přesněji nesmí na něm být „bílá plocha“. Děti křídovým pastelem kreslí zlehka širokými tahy. Vyučující pouze pozoruje, jak děti pracují. Hotové výkresy budou vyvěšeny ve třídě.

Kdy odmítnout a jak?

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti říci „ne“, nácvik předvídání krizových situací

Výuková metoda: Inscenační metoda

Časová dotace: 30 minut

Instrukce: Děti se posadí na koberec. Vepředu se budou odehrávat zdramatizované příběhy. První příběh bude o tom, jak žák šel ze školy. Podél chodníku jede auto, které zpomaluje. Poté, co auto zastaví, z něho vystoupí muž. Osloví žáka a zeptá se ho na cestu k nádraží. Druhý příběh je opět o školákovi, který jde domů. Na chodníku ho zastaví muž a ptá se ho, kolik je hodin. Třetí příběh je o školákovi, který jede v autobusu a muž sedící vedle něho se ho dotýká. Žáci, kteří budou zpodobňovat školáky, budou ve všech situacích odmítat. V průběhu prvních dvou dramatizací však bude odmítnutí probíhat „jemnou formou“ („Nejsem místní, neporadím Vám. Pospíchám. Nemám hodinky“.). Třetí odmítnutí bude více naléhavé („Neobtěžujte mě. Nedotýkejte se mě“.). Na základě odehraných scének budeme vymýšlet společně během krátké diskuse, jak bychom mohli ještě jinak reagovat na dané situace a zda všechna odmítnutí byla nutná. V prvních dvou

scénkách nemuseli mít muži špatné úmysly. Raději však vždy preventivně odmítáme dospělým „pomoc“. Touto větou bychom měli zakončit celé cvičení.

Průběh: Vyučující dává pokyny hercům. Ostatní nesmí vědět, co bude předmětem dramatizace. Dramatizaci je věnováno patnáct minut. Vyučující nezasahuje do dramatizace ani do diskuse. Pouze shrne v závěru činnosti hlavní myšlenku diskuse.

„Ne“, která byla málo slyšet

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti říci „ne“, uvědomění si násilí kolem sebe

Výuková metoda: Situační metoda

Časová dotace: 35 minut

Pomůcky: Aktuální články z novin nebo z internetu

Instrukce: Vyučující seznámí děti s články se skutečnými příběhy lidí, kteří se setkali se sexuálním zneužíváním. Výběr článků nebude náhodný. Musí se jednat o příběhy, kde došlo k dlouhodobému sexuálnímu zneužívání, jehož opakování se mohlo zabránit. Nejdříve si s vyučujícím společně všechny články nahlas přečtou. Každé dítě by si jeden příběh mělo vzít do ruky a zamyslet se nad ním. Budeme se pokoušet řešit základní chyby, které se v příběhu staly. Zajistě to budou nedostatečné odmítnutí, fyzická obrana a neoznámení skutečnosti osobě blízké, policii či lince důvěry. Zaměříme se na první fázi, kde mělo proběhnout rázné odmítnutí. Děti samy vymýšlí, jakou formou by odmítnutí „útočníkovi“ interpretovaly. Své názory aplikují na konkrétní příběh a předvedou je pomocí dramatizace.

Průběh: Vyučující množství článků omezí na určitý počet například na tři příběhy. Několikrát je rozmnoží, takže k dispozici bude několik jejich kopií. Budou-li si žáci brát do ruky kopie, stane se, že tentýž příběh bude mít několik dětí. Tím chceme dosáhnout toho, že několik dětí bude mít odlišný názor na „nejúčinnější ne“. Tudíž na jeden příběh bude několik dramatizací. Vyučující nezasahuje do průběhu dramatizace. Na konci celého

cvičení zdůrazní důležitost „jasného ne“. Zmíní i existenci možné fyzické obrany a především možnost obrátit se s daným problémem na osobu , které důvěřují, na policii nebo linky důvěry.

Šlo o násilí?

Vzdělávací cíl: Uvědomění si násilí kolem sebe

Část první:

Výuková metoda: Využití knih a sdělovacích prostředků

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Diktafon nebo magnetofon

Instrukce: Jedná se o domácí úkol, který vyučující zadává dětem. Je nezbytnou součástí pro druhou část celého cvičení. Děti mají nahrát zvukový záznam nějakého projevu násilí. Můžou vytvořit malý zvukový záznam z filmu, z televizních zpráv, z rádia, z rozhovoru skutečných postav, které žijí kolem nich a podobně. Nemusí se jednat jenom o fyzické násilí.

Průběh: Děti mohou požádat své rodiče o pomoc.

Část druhá:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Zvukové záznamy, talisman, magnetofon

Instrukce: V zadním prostoru třídy vytvoříme pomocí židlíček kruh. Každý účastník má s sebou jeden zvukový záznam násilí. Vyučující požádá jednoho žáka o přehrání nahrávky. Po poslechu následuje diskuse. Mluví ten, který drží talisman v ruce. Až proběhnou reakce na první nahrávku, můžeme pustit další zvukový záznam jiného žáka a diskuse může pokračovat. Předmětem diskusí bude, o jaké násilí šlo (duševní, fyzické) a jak bylo závažné. Jistě se vyskytnou i nahrávky s výchovným domlouváním. Dětem musíme vysvětlit, že v tomto případě se nejedná o násilí jako takové. Domluvy, i když jsou hlasité, jsou součástí výchovného procesu.

Průběh: Vyučující určuje, či nahrávka bude přehrána. Do diskuse zasahuje minimálně. V závěru diskuse by mělo proběhnout shrnutí celé činnosti. Celá skupina by se měla shodnout na tom, že násilí je neomluvitelné a špatné.

3.2.2 Sekundární prevence

Červená karta = sexuální zneužívání

Vzdělávací cíl: Znalost významu pojmu sexuální zneužívání

Výuková metoda: Problémová metoda

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Červené a zelené karty

Instrukce: Záleží na vyučujícím, zda děti budou sedět v lavicích či na koberci. Každé dítě dostane jednu zelenou a jednu červenou kartu. Každé dítě se rozhoduje samo, nejedná se tedy o skupinovou práci. Vyučující dětem říká příkladovou situaci a ptá se, zda se jedná o sexuální zneužívání nebo ne. Děti odpovídají pomocí karet. Červená karta signalizuje sexuální zneužívání. Zelenou kartou dáváme najevo, že v příkladové situaci není známka sexuálního zneužívání. Poté, co děti (vyučujícímu) ukáží karty, vyučující vybídne jednoho z žáků, aby své tvrzení obhájil před celou třídou. Ta s jeho tvrzením musí souhlasit.

Průběh: Vyučující říká úmyslně příkladové situace obdobně. Nikdy svým hlasem, mimikou, gestem či jiným způsobem nenaznačí dětem, ve které příkladové situaci je přítomnost sexuálního násilí. Příkladové situace jsou krátké a srozumitelné.

Oprav chybné tvrzení!

Vzdělávací cíl: Znalost významu pojmu sexuální zneužívání

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Papíry, tužky

Instrukce: Vyučující napíše na tabuli osm tvrzení, která budou rozdělena do dvou sloupců. V prvním sloupci by měly být příkladové situace bez sexuálního zneužívání, ve druhém sloupci by měly být příkladové situace s prvky sexuálního zneužívání. Vyučující úmyslně dělá chyby v zařazení do správného sloupce. Rozdělí děti do čtyř skupin a rozdá jim papíry a tužky. Jejich úkolem bude překreslit sloupce a opravit chyby. Tudiž musí některé příkladové situace přiřadit do jiného sloupce, než je uvedeno na tabuli. Příkladové situace jsou psány tak, jako když o nich mluví vrstevník žáků. Děti přepracovanou tabulku přepíší na papír. Své řešení úkolu prezentují celé třídě.

Situace bez prvků sexuálního zneužívání	Situace s prvky sexuálního zneužívání
Strýc chtěl, abych si s ním prohlížel erotický časopis. Říkal, že se mi to bude líbit.	Znamý tatínka si mě chce vyfotografovat nahého.
Rodiče mě políbili na tvář, než jsem odešel z domu.	Mé sestře je patnáct let a chodí se svým učitelem. Za to, že s ním spí, dostává výbornou z matematiky.
Mám obě ruce zlomené, proto mi maminka pomáhá s hygienou. Večer mě vykoupe a osuší.	Kamarád, kterému je šestnáct, chodí s patnáctiletou dívkou. Mají spolu pohlavní styk. Říkají, že se mají rádi.
Se starším kamarádem Igorem se líbám tak, jak to dělá maminka s tatínkem. Líbáme se pomocí jazyka.	Ve výtahu se mě jeden cizí pán dotýkal. Sám si sahal na své přirození a divně u toho sténal.

Průběh: Vyučující umožní dětem, aby během skupinové práce diskutovaly nad daným problémem. Skupina na přepracování tabulky má deset minut. Nemusí celá tvrzení znovu vypisovat, stačí, když si místo celého tvrzení napíše pouze výstižné heslo například strýc, rodiče, ruce, Igor, fotografie, učitel, patnáctiletá dívka, výtah. Celá skupina prezentuje svou novou, přetvořenou tabulku. Ostatní skupiny si zaznamenávají jejich řešení a kontrolují, zda mají tabulku stejně vypracovanou. Až prezentaci provedou všechny skupiny, vyučující prozradí, která skupina vyřešila úkol správně. Ta znovu zopakuje celé třídě, jaké bylo správné řešení úkolu. Ostatní si chyby opraví. Vyučující děti obeznámí s dalšími formami sexuálního zneužívání nebo podobná cvičení s jinými příkladovými situacemi může zopakovat příští vyučovací hodinu.

Body art a erotogenní zóny

Vzdělávací cíl: Znalost významu pojmu sexuální zneužívání

Část první:

Výuková metoda: Výtvarné vyjádření

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Balicí papíry, křídové pastely, obyčejné tužky

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do pěti skupin. Každá skupina bude mít k dispozici jeden balicí papír, barevné křídové pastely a jednu obyčejnou tužku. Jejich úkolem je obkreslit postavu jednoho z účastníků skupiny obyčejnou tužkou. Tuto siluetu budou dotvářet barevnými pastely tak, aby byly zvýrazněny erotogenní zóny.

Průběh: Neznají-li žáci pojem erotogenní zóny, vyučující jim tento pojem vysvětlí. Děti nejsou ve výběru barev omezovány. Vyučující má pouze funkci pozorovatele.

Část druhá:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Vyučující se ptá žáků, zda je správné, když dítěti někdo sahá na erotogenní zóny. Další problémovou otázkou bude, zda pouze osahávání erotogenních zón považujeme za sexuální zneužívání. Obsah diskuse v závěru cvičení shrne jeden z žáků. Ostatní s jeho shrnutím obsahu diskuse musí souhlasit.

Průběh: Vyučující klade žákům problémové otázky. Do diskuse zasahuje minimálně. V závěru povídání bychom měli dojít k tvrzení, že máme kontaktní a nekontaktní sexuální zneužívání.

Jedná se o sexuální zneužívání?

Vzdělávací cíl: Znalost pojmu sexuální zneužívání

Výuková metoda: Situační metoda

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Obrázek lidské postavy

Instrukce: Vyučující požádá děti, aby se shromáždily na koberci. Dva žáci zdramatizují dvě situace. První dramatizace bude o tom, jak se potká na ulici dívka s mužem a vzájemně si podají ruku. Druhá dramatizace bude podobná. Opět se setká muž s dívkou a políbí se na tvář. Obě scénky probíhají beze slov. Problémová otázka bude zaměřena na to, zda scénky obsahovaly nějaké prvky sexuálního zneužívání. Zjistíme, že se o sexuální zneužívání nejednalo. Jak by musely scénky vypadat, aby v nich bylo sexuální obtěžování? Tato otázka bude klíčová pro naši další práci. Děti se musí nad touto otázkou zamyslet. Každé dítě má prostor pro vyjádření svého názoru. Tentokrát jejich názory nebudeme dramatizovat. Děti, pokud budou něco chtít ukázat, použijí obrázek lidské postavy položený na koberci. Celá třída s názorem jednotlivce, který prosazuje svůj názor před třídou, musí souhlasit.

Průběh: Vyučující dává hercům pokyny k popisu rolí. Ostatní netuší, co bude předmětem dramatizace. Obrázek lidské postavy položí vyučující na koberec v okamžiku, kdy skončí dramatizace. Dvě minuty vyučující věnuje dětem na to, aby si promyslely možná řešení klíčové otázky. Vyučující zasahuje do dění minimálně.

Sexuální zneužívání?

Vzdělávací cíl: Znalost významu pojmu sexuální zneužívání

Část první:

Výuková metoda: Brainstorming

Časová dotace: 10 minut

Pomůcky: Karta s heslem sexuální zneužívání

Instrukce: Vyučující požádá děti, aby se shromáždily na koberci. Zde vytvoří kruh a posadí se. Vyučující umístí do středu kruhu kartu s heslem sexuální zneužívání. Nyní děti říkají, co je napadne. Vyučující tentokrát nic nezapisuje. Pouze poslouchá, co všechno si pod tímto heslem děti dokáží vybavit. V závěru brainstormingu vyučující zhodnotí, zda

řečené názory byly správné. Zdůrazní, že sexuální zneužívání může být kontaktní i nekontaktní.

Průběh: Vyučující bude mít slovo až v závěru brainstormingu, kde případná chybná tvrzení opraví.

Část druhá:

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Papíry, tužky

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do pěti skupin. Každá skupina bude mít k dispozici papír a tužky. Jejich úkolem je vypsát nejvíce situací zachycujících sexuální zneužívání. Každá skupina přečte své vypsané příkladové situace celé třídě. Ta musí se všemi příkladovými situacemi sexuálního zneužívání souhlasit.

Průběh: Vyučující bude bedlivě naslouchat, zda při prezentaci skupina neuvedla chybnou příkladovou situaci sexuálního zneužívání. Skupina, která měla nejvíce správně vypsanych příkladových situací sexuálního zneužívání, bude vyučujícím pochválena.

Část třetí:

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Papíry, tužky

Instrukce: V této fázi děti vědí, co si pod pojmem sexuální zneužívání mají představit. Znájí mnoho konkrétních příkladových situací sexuálního zneužívání. Vyučující proto

zadáva jeden z těžších úkolů. Děti zkusí vymyslet jednoduchou definici sexuálního zneužívání. Tuto definici budou tvořit ve skupinách. Každá skupina bude svou definici sexuálního zneužívání prezentovat zbytku třídy. Vyučující pochválí každou skupinu, která se snažila něco vymyslet a na závěr přečte definici Janíše (2004) uvedenou v teoretické části diplomové práce.

Průběh: Vyučující musí dětem umožnit diskusi ve skupině. Vyučující dětem poradí, aby zobecnily příkladové situace, které vypisovaly v minulém cvičení. Vůbec nevadí, když definice bude zestručněná na minimum. Opravdu každý pokus o nějakou definici se velmi cení, neboť zobecňovat fakta dokáže málokdo.

Kde byla chyba?

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti dodržovat bezpečnou vzdálenost

Výuková metoda: Situační metoda

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Vyučující vyzve žáky, aby si přinesli židličky do zadního prostoru třídy a vytvořili pomocí nich kruh. V kruhu se odehrají dvě epizody. První bude vypovídat o školákovi, který se vrací ze školy domů. Cizí muž k němu přistoupí a ptá se ho, kolik je hodin. Když se školák dívá na hodinky (mobil), muž jej chytne. Druhá epizoda je o školákovi jdoucím těsně podél silnice. Zastaví u něho auto. Spolujezdec vystupuje a ptá se ho na cestu. Školák se k němu přiblíží a začíná mu cestu vysvětlovat. V tu chvíli ho spolujezdec chytne. Problémová otázka pro žáky zní, jakou udělal školák chybu. Proč byl v obou případech školák lapen? Poté, co si žáci řešení problému promyslí, můžeme zahájit opravu scének. Žák interpretující svůj názor se promění v režiséra. Školákovi, kterého hraje jeden z jeho spolužáků, bude říkat pokyny, jak se chovat, aby nebyl lapen. Na základě nových instrukcí se odehrávají scénky znovu.

Průběh: Vyučující žákům, kteří hrají epizody, dává pokyny k popisům rolí tak, aby to ostatní neslyšeli. Poté, co se obě scénky odehrají, poskytne vyučující žákům dvě minuty

na to, aby se zamysleli nad problémovou otázkou. Pak vyučující vyvolává jednoho z žáků. Ten vyjeví svůj názor a bude zadávat nový popis rolí herci, který hraje školáka. Epizoda se zahraje podle něho. Herec hrající pachatele, se vždy snaží obět'/školáka chytit. Je-li školák opět chycen, dostane prostor další žák, který se pokusí zrežirovat scénku jinak. V závěru bychom měli dojít k tomu, že i když rázně odmítneme, můžeme být chyceni. Abychom měli možnost utéci, je zapotřebí udržovat bezpečnou vzdálenost.

Chytíš mě?

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti dodržovat bezpečnou vzdálenost

Výuková metoda: Skupinová práce, pokus/omyl

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Metry, papíry, tužky

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do skupin. V každé skupině budou tři žáci. Dva žáci budou figuranti, třetí „měřič“. Figuranti budou stát naproti sobě. Figurant A bude chtít figuranta B chytit. Třetí žák, který má v ruce metr, měří vzdálenost mezi figurantem A a B. Úkolem skupiny je nalézt dostatečnou „bezpečnou vzdálenost“, která umožní figurantovi B útěk.

Průběh: Vyučující dá pokyn, aby figuranti stáli od sebe půl metru. Úkol bude rozdělen na dvě části. V první části se figurant A, který se snaží chytit figuranta B, nesmí pohnout z místa. Předklony a předpažení jsou povoleny. Je-li chycen figurant B, třetí žák si udělá na papír poznámky a vzdálenost mezi figuranty prodlouží o deset centimetrů. Vzdálenost se bude prodlužovat tak dlouho, dokud nenastane situace, že figurant B unikl figurantovi A. Druhá část úkolu bude obdobná. Jedna změna však nastane. Figurant A má povoleno se z místa pohnout, tudíž může vykročit. Žák, který měřil vzdálenosti a zapisoval si poznámky, na konci cvičení shrne průběh činnosti. Oznámí ostatním potřebnou délku bezpečné vzdálenosti, která umožňující figurantovi B útěk, a to v první části i v druhé části úkolu. Vyučující musí na konci cvičení poznamenat, že ve skutečnosti je tato vzdálenost

o něco delší, neboť útočníkem je dospělá osoba, která má vzhledem ke své výšce delší výkrok, předklon i předpažení.

Co mám dělat, když mi ujede hromadná doprava?

Vzdělávací cíl: Nácvik bezpečného chování a dovednosti předvídat krizové situace

Část první:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Vyučující zadá problémovou otázku, která koresponduje s nadpisem činnosti. Děti sedící v kruhu radí učiteli, jak má postupovat, když mu ujede například vlak a on má být někde v určitou hodinu. Vyučující „dělá“ bezradného.

Průběh: Během diskuse se dozvíme, že máme mnoho způsobů reakcí v případě nestihnutí dopravního spoje. Zjistíme, že máme možnost si počkat na další spoj, zvolit jiný dopravní prostředek (autobus, taxi), stopovat, cestu odložit na jiný den. Vyučujícímu tyto informace však nestačí a ptá se dál. Další problémovou otázkou je, zda o svém zpoždění a změně prvně zvoleného dopravního prostředku má někoho informovat a která z možností řešení je nejméně bezpečná. Z diskuse by mělo vyplynout, že se vždy máme pokusit informovat příslušné osoby o svém zpoždění a o výměně dopravního prostředku a nikdy nemáme stopovat.

Část druhá:

Výuková metoda: Problémová metoda

Časová dotace: 10 minut

Instrukce: Vyučující vysvětluje situaci, která se týká cestování ve vlaku. Dívka se pomocí vlaku chce dostat z místa A do místa B. Do jakého vagónu má nastoupit? Vyučující dá dětem dvě minuty na to, aby se mohly nad problémovou otázkou zamyslet. Pak vyvolává žáky a ptá se na jejich názor. Vždy požaduje vysvětlení, jak došli k danému závěru. Na konci cvičení vyučující shrne vyřčené názory a vytvoří malou poučku o výběru vhodného vagónu pro cestování.

Průběh: Žáci mají možnost s názorem vyvolaného žáka nesouhlasit. Mohou mu oponovat. Vyučující by měl na konci cvičení shrnout vše podstatné. Tím zajistí, že nejvhodnější jsou vagóny uprostřed vlakové soupravy (z důvodu případné dopravní nehody) a vagóny, kde je více než jeden cestující. Druhá poučka souvisí s prevencí sexuálního zneužívání.

Cesta domů

Vzdělávací cíl: Nácvik bezpečného chování a dovednosti předvídat krizové situace

Část první:

Výuková metoda: Skupinová práce

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Kopie s výřezem mapy s okolím školy nebo se zjednodušeným nákresem okolí školy

Instrukce: Vyučující děti rozdělí do skupin. V jedné skupině budou čtyři žáci. Každá skupina dostane kopii, kde budou barevně vyznačeny dva body. Jeden bod bude představovat bydliště žáka X, druhý budovu školy. Úkolem žáků bude najít nejkratší cestu z místa bydliště žáka X do školy. Druhým úkolem bude najít bezpečnou cestu z místa bydliště žáka X do místa, kde je situovaná škola.

Průběh: Vyučující volí druh kopie podle věkové skupiny žáků. Zjednodušený náčrt okolí školy je vhodný pro žáky 1. až 3. ročníku základní školy, s výřezem mapy mohou pracovat

žáci 4. a 5. ročníku základní školy. Vyučující může zvolit kopii, která bude popisovat skutečnou situaci, kde se škola dané třídy nachází, nebo fiktivní situaci. Totéž platí i o bydlišti žáka X. V závěru cvičení skupiny prezentují svou „nejkratší cestu do školy“ a „bezpečnou cestu do školy“.

Část druhá:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 25 minut

Instrukce: Vyučující a žáci se posadí na koberec a povedou diskusi, která se týká jejich cesty do školy. Zda se cesta, po které chodí do školy, jeví jako bezpečná a zda by nemohli najít ještě o něco bezpečnější možné řešení dopravy do školy. Vyučující se do diskuse zapojuje.

Průběh: Vyučující se ptá jednotlivců, kudy chodí do školy. Poté, co jeden odpoví, se může třída zapojit do diskuse, zda se jedná o bezpečnou cestu. Na základně diskuse vyučující shrne žákovi jeho možnosti, kudy lze chodit do školy a kudy raději chodit nemá. Vždy se projednává individuální problém jednoho žáka. Tím, že jej řeší celá třída, obohacuje všechny zúčastněné. Vyučující úmyslně volí jednoho zástupce určité lokality. Není nutné řešit cesty všech žáků, neboť jsou situace, že několik dětí bydlí v jedné ulici nebo v sousedních ulicích. Vyučující vybere tedy pouze jednoho žáka, který bude vyprávět o své cestě do školy. Řešení nejvhodnější trasy do školy se ovšem bude týkat všech žáků, kteří bydlí poblíž.

Kdy chybovaly pohádkové postavy?

Vzdělávací cíl: Návuk bezpečného chování a dovednosti předvídat krizové situace

Část první:

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 25 minut

Pomůcky: Talisman, obrázky pohádkových postav

Instrukce: Vyučující požádá své žáky, aby se shromáždili v zadním prostoru třídy na koberci, kde vytvoří kruh a posadí se. Vyučující do středu kruhu položí obrázky čtyř pohádkových postav: Sněhurky, Budulínka, Karkulky a Popelky. Každá pohádková postava se bude řešit jednotlivě. Problémová otázka se však týká všech vyjmenovaných pohádkových postav. Zajímá nás, ve kterém okamžiku pohádkové postavy chybovaly. Vyučující může pohádky ve zkratce připomenout. V závěru diskuse vyučující shrne průběh diskuse a převede důležité informace na přítomnost, na skutečný život.

Průběh: Vyučující hned na začátku musí říci pravidlo, že mluví pouze ten, který drží talisman v ruce. V průběhu diskuse se zmíní některá pravidla bezpečného chování: nepřijímat věci ani potraviny od cizích lidí, neotevírat cizím lidem, nezkracovat si cestu přes les ani přes jiná opuštěná a nepřehledná místa, cizím lidem neříkat cíl naší cesty (kam jdeme), od podezřelých lidí udržovat bezpečnou vzdálenost. Je-li nám ubližováno, měli bychom to říci osobě, ke které máme důvěru nebo se můžeme obrátit na linku důvěry.

Část druhá:

Výuková metoda: Inscenační metoda

Časová dotace: 20 minut

Instrukce: Na základě diskuse si přetvoříme děje pohádek. Zahrajeme si na Sněhurku, která jablíčko nepřijala, na Budulínka, který neotevřel lišce, na Popelku, která zavolala na linku důvěry. Příběh Karkulky se bude hrát dvakrát. Nejprve tak, že Karkulka jela k babičce autobusem a babička ji čekala na zastávce. Druhá scénka bude o tom, jak Karkulka jde po ulici a potká vlka. Karkulka bude od vlka udržovat bezpečnou vzdálenost a odmítne mu odpovídat na jeho dotazy.

Průběh: Vyučující se nejprve zeptá, kdo by si chtěl jakou roli zahrát. Nebude-li o role zájem, teprve tehdy vybere „herce“. Zadání rolí vyplynulo z předešlé diskuse, ale přesto vyučující znovu zopakuje „scénář“ inscenací. V závěru cvičení se vyučující může zmínit o tom, že v případě příběhu o Karkulce by bylo nejlepší, kdyby ji k autobusu doprovodil sám jeden z rodičů.

Kviz bezpečného chování

Vzdělávací cíl: Nácvik bezpečného chování a dovedností předvídat krizové situace

Výuková metoda: Problémová metoda

Časová dotace: 10 minut

Pomůcky: Kopie s kvizem, tužky

Instrukce: Vyučující rozdá kopie s problémovou situací s přiřazenými dvěma odpověďmi. Každý žák dostane jednu kopii, na které bude samostatně pracovat. Musí se rozhodnout pro jednu z daných možností. Poté, co děti zaškrtnou jednu z možností, se bude vyučující ptát, pro jakou odpověď se rozhodly a proč.

Jestliže mi ujede bromadná doprava, nezbývá mi nic jiného než: ▶ si stopnout automobil. ▶ počkat na následující spoj.
Jestliže mě osloví žena, abych ji pomohl/pomohla s nákupem k vozidlu: ▶ odmítnu jí pomoci. ▶ velmi rád/ráda jí s nákupem pomohu k vozidlu.
Je-li u výtahu cizí muž, který se jím chce svést: ▶ do výtahu nenastoupím. ▶ do výtahu nastoupím s neznámým mužem.
Zkratky přes les, park, pole a koleje: ▶ budu vyhledávat, protože mi zkrátí cestu. ▶ nebudu vyhledávat, i když si tím cestu prodloužím.
O tom, v kolik a kam půjdu, povím: ▶ rodinným příslušníkům. ▶ každému, kdo se mě na to zeptá, i cizím lidem.

Průběh: Vyučující může použít tabulku, která byla uvedena jako příklad. Tato tabulka však není závazná. Každý vyučující si může udělat svou vlastní tabulku. Polovina času je věnována na vyplnění tabulky, ve druhé polovině se zaměříme na to, jaké bylo „správné“ řešení problémových situací. Vyučující vyvolává žáky a ptá se jich, jakou odpověď zvolili a proč.

Je hezká tvář zárukou, že její majitel je člověk s dobrými úmysly?

Vzdělávací cíl: Nácvik bezpečného chování a dovednosti předvídat krizové situace

Výuková metoda: Diskuse, pokus/omyl

Časová dotace: 20 minut

Pomůcky: Aktuální fotografie „zločinců“ z článků z novin, internetu a z časopisů

Instrukce: Vyučující sedí s dětmi v kruhu. Jedna z problémových otázek bude, co rozhoduje o tom, že někdo je nám více sympatický a někdo méně. Jedním z faktorů je vzhled, tedy vnější schránka člověka. Je však hezká tvář zárukou, že její majitel je člověk s dobrými úmysly? Dojdou-li žáci k názoru, že podle tváře nepoznáme, zda její nositel je hodný nebo zlý člověk, může vyučující dát do středu kruhu fotografie „zločinců“. To, že se jedná o devianty, však dětem neprozradí. Vyučující žádá, aby se děti pokusily roztřídit fotografie na dvě kupičky. Jedna kupička bude obsahovat osoby, u kterých si děti myslí, že nespáchaly trestný čin a druhá bude obsahovat osoby, které děti budou podezřívat z trestného činu. Jsou-li vytvořeny kupičky, vyučující odhalí skutečnost, že všechny osoby na fotografiích jsou „zločinci“. Může jim i prozradit, za jaký trestný čin byli odsouzeni.

Průběh: Při prokládání fotografií osob do středu kruhu, nesmí učitel dětem prozradit, o jaké osoby se jedná. Naznačí, že se jedná o osoby mediálně známé, avšak proč vstoupili do podvědomí lidí, ponechá v tajnosti. V závěru cvičení je nutné dětem říci, že pachatelé lákají svou obětí na příjemný vzhled a příjemné vystupování.

Pravidla bezpečného chování

Vzdělávací cíl: Návuk bezpečného chování a dovednosti předvídat krizové situace

Výuková metoda: Projektová výuka

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Papíry, tužky, digitální fotoaparát, časopisy a jiné

Instrukce: Vyučující rozdělí děti do skupin. V každé skupině bude pět žáků. Jejich úkolem bude jakoukoli formou zpracovat téma Pravidla bezpečného chování. Záleží na nich, v jakém rozsahu a jakým způsobem téma zpracují. Vždy ale musí být výsledkem nějaký produkt. Produktem může být zvukový záznam, výkres, série obrazů, básnička a podobně. Žáci se musí domluvit ve skupině, jak zadaný úkol pojmu. V závěru činnosti svůj produkt musí prezentovat zbytku třídy a vyučujícímu.

Průběh: Vyučující by žáky o dané činnosti měl informovat nejpozději den předem. Důvodem je donesení potřebných pomůcek a příprava. Předem se musí skupiny dohodnout na tom, jak budou postupovat při zpracování úkolu. Vyučující do činnosti dětí nezasahuje. Po skončení prezentace se vysloví ke každé práci. Ocení spolupráci ve skupině, náročnost zpracování projektu a podobně.

3.2.3 Terciární prevence

Věrohodný křik, rychlý útěk a dobře směřovaný úder

Vzdělávací cíl: Nácvik dovednosti ubránit se

Výuková metoda: Situační metoda, přednáška

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: Píšťalka, klíče

Instrukce: Vyučující vezme třídu do tělocvičny. Zde vymezí prostor, odkud kam se bude utíkat. Dá-li povel hvízdnutím píšťalky, děti si musí představit, že se jich právě někdo chce dotknout, a proto neváhají a co nejrychleji z daného místa utíkají a přitom křičí. Křičet mohou o pomoc nebo volající slova odmítnutí. Aby nedošlo ke zranění, běží tímto způsobem pouze určitý počet dětí. Všechny děti si musí nacvičit rychlý útěk a věrohodný křik. Toto cvičení opakujeme několikrát. V cvičení mohou nastat obměny. Skupina dětí vybíhá v okamžiku, kdy se spolužák dotkne jejich zad a podobně. Máme-li útěk a křik nacvičený, musíme zmínit i důležitost fyzické obrany. Nácvik fyzické obrany budou žáci provádět pouze symbolicky. Vyučující upozorňuje, že fyzickou obranu používáme pouze tehdy, když je náš život ohrožen. Nebude tedy nikdy zneužita mezi spolužáky v rámci „klukovských rvaček“.

Fyzická obrana :
Abychom útočníka zastavili, předpažíme povýš, tedy dáme své ruce na hrud' útočníka. Tímto způsobem se ho budeme snažit odstrčit.
Jsme-li útočníkem chyceni, kopneme ho do rozkroku nebo holeně. Protože útočníkovi způsobíme bolest, bude si své partie chtít ochránit, proto nás na okamžik přestane držet. V tuto chvíli se naskytne příležitost k útěku.
Klíče je věc, pomocí níž otvíráme dveře, ale také je to zbraň. Vezmeme-li si svazek klíčů do dlaně a jednotlivé klíče si položíme mezi prsty a dlaň zatneme v pěst, vytvoříme si zbraň a použijeme ji na útočníka. Vždy útočíme na tvář nebo žebra. Této zbrani se říká „ježek“.
Máme-li s sebou deštník, tašku a podobně, můžeme tyto předměty využít ke své obraně. Předmětem se snažíme útočníka zranit v oblasti očí a tváře.

Průběh: Z příkladů fyzické obrany s žáky nacvičujeme pouze první případ. Ostatní případy budou jen demonstrovány vyučujícím a jedním figurantem. Vyučující v závěru cvičení zdůrazní, že vždy raději dáváme přednost útěku před fyzickou obranou.

Popis osoby

Vzdělávací cíl: Nácvik schopnosti bystrého postřehu

Výuková metoda: Výtvarné vyjádření

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Aktuální fotografie „zločinců“ z článků z novin, internetu nebo z časopisů, papíry, pastelky

Instrukce: Vyučující dětem ukáže fotografii osoby, ale pouze na krátký okamžik. Pak fotografii schová. Úkolem dětí bude zapamatovat si co nejvíce maličkostí na dané osobě. Pak se ji pokusí nakreslit. Poté, co děti postavu dokreslí, je vyučující požádá, aby se shromáždily na koberci a s sebou si vzaly své výkresy. Jsou-li žáci na koberci, vyučující znovu žákům ukáže fotografii dané osoby. Nastává prostor pro krátký rozhovor, zda se

jejich výkresy shodují s realitou. Stejný postup můžeme ještě jednou zopakovat. Tentokrát však použijeme fotografii jiné osoby.

Průběh: Vyučující dětem hned na začátku činnosti vysvětlí, že nám jde o to, aby se obrázek maximálně shodoval s realitou. Musí tedy být velmi pozorní, aby si v tak krátký čas zapamatovaly co nejvíce maličkostí. Nebude se tedy hodnotit „krása“ výkresu, ale přesnost vystižení osoby, která je na fotografii.

Na koho se mohu obrátit?

Vzdělávací cíl: Znalost existence linky důvěry

Výuková metoda: Diskuse

Časová dotace: 15 minut

Instrukce: Vyučující se s dětmi posadí na koberec a pokládá problémovou otázku. Zajímá nás, na koho se děti mohou obrátit, jestliže jim někdo ubližuje. Druhá problémová otázka bude, co jsou to linky důvěry. Vyučující dává žákům prostor, aby se mohli vyjádřit k daným problémovým otázkám.

Průběh: Vyučující klade problémové otázky. Jinak však do diskuse nezasahuje. Vyučující dostane slovo až na konci diskuse, kde svými slovy shrne důležité informace, které během diskuse zazněly.

Obrázek

Vzdělávací cíl: Znalost existence linky důvěry

Výuková metoda: Výtvarné vyjádření

Časová dotace: 35 minut

Pomůcky: Papíry A4, barevné fixy

Instrukce: Úkolem žáků bude nakreslit, komu by se svěřili, kdyby je někdo sexuálně zneužil. Každý žák pracuje samostatně. Poté, co žáci svůj názor výtvarně vyjádří, uspořádá vyučující galerii obrázků. Vyzve žáky, aby své výkresy donesli do zadních prostor třídy, kde se vyrovnají vedle sebe. Vyučující vybídne jednoho z žáků, aby si vybral jeden obrázek a to ten, který on sám nenakreslil. Následně hádá, na koho by se autor obrázku obrátil, kdyby byl sexuálně zneužit. Vyjádří-li se žák k obrázku, vyučující tento výkres vyřadí z galerie. Tímto postupem se pokračuje dál. Měla by tedy nastat situace, že se každý žák vyjádřil k jednomu výkresu, jehož nebyl autorem. Na konci činnosti nám v galerii nezbude ani jeden výkres.

Průběh: Výtvarná činnost by měla trvat zhruba dvacet minut. Zbývající čas je věnován galerii. Poté, co skončí galerie, jeden z žáků zopakuje celé třídě, na koho je možné se obrátit, jestliže budou sexuálně zneužiti.

Reklama linky důvěry

Vzdělávací cíl: Znalost existence linky důvěry

Výuková metoda: Projektová výuka

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Digitální fotoaparát, balicí papíry, fixy a jiné

Instrukce: Úkolem žáků bude, aby vytvořili reklamu, která bude o lince důvěry. Reklamu budou dělat ve skupinách po pěti žácích. Je nutné, aby se skupina shodla na tom, jak tento úkol pojme. Zda se bude jednat o zvukový záznam, obrazový záznam nebo o plakát a podobně. Vyučující může fungovat jako kameraman, fotograf nebo reportér. V jiných případech do činnosti vyučující nezasahuje. Až bude výsledný produkt hotov, skupiny jej budou prezentovat před zbytkem třídy a vyučujícím.

Průběh: Je nezbytné, aby o této činnosti žáky vyučující informoval nejméně den předem. Na tuto činnost se děti musí připravit. Nejprve tím, že si ve skupině promyslí úkol a zároveň si připraví potřebné pomůcky. Vyučující by měl mít k dispozici digitální fotoaparát, kterým je možné vytvořit zvukový i obrazový záznam, tedy diktafon, video a fotoaparát v jednom.

4 Závěr

Vypracování diplomové práce řadí sexuální výchovu mezi prostředky, které jsou nezbytné pro formování společensky uznávané lidské bytosti. Napomáhá k lepším mezilidským vztahům, nabádá k vytvoření žádoucích rodinných a manželských modelů. Dokonce má sexuální výchova i funkci ochrannou - zabraňuje nechtěným, nežadoucím situacím. Sexuální výchova by měla probíhat v rodinném i ve školním prostředí a to již od útlého věku dítěte. Obě instituce mají nezastupitelnou funkci v sexuální výchově. Sexuální výchova je v omezeném rozsahu prezentována na prvním stupni základní školy. Zohledňuje věk žáků prvního stupně základní školy. Tématické okruhy ze sexuální výchovy, které jsou předmětem školní výuky, korespondují s vývojem zájmu o sexualitu žáka prvního stupně základní školy. Vyučující, jenž se zabývá školní výukou sexuální výchovy na prvním stupni základní školy, by měl splňovat určité předpoklady (viz. s. 19-20). Vyučující má možnost v sexuální výchově aplikovat nepřeberné množství metod výuky (viz. s. 21-27). Není tedy omezován pouze klasickými metodami výuky.

Jeden z tématických okruhů sexuální výchovy je prevence sexuálního zneužívání dětí. Problematika prevence sexuálního zneužívání dětí byla v diplomové práci více rozvedena. Vzhledem k nutnému rozsahu práce a dostupným prostředkům byla prevenci dána přednost před vlastním obsahem sexuálního zneužívání, které je bezesporu široké nosné téma pro další podobnou práci. Byl objasněn obsah primární, sekundární i terciární prevence sexuálního zneužívání v souvislosti se školní výukou na prvním stupni základní školy. A to nejprve okrajově pomocí výčtu kapitol (viz. s. 9-18), které daný druh prevence zahrnují, a pak konkrétně pomocí cvičení (viz. s. 47-84), která byla přiřazena k danému druhu prevence sexuálního zneužívání dětí.

Výzkumná část diplomové práce se zabývala kvalitativní sondou realizace výuky prevence sexuálního zneužívání dětí na prvním stupni základní školy. Sběr informací byl uskutečněn pomocí tří výzkumných metod. Na základě této sondy bylo zjištěno, že téma prevence sexuálního zneužívání je považováno za jedno z nejdůležitějších témat sexuální výchovy prvního stupně základní školy. Výuka prevence sexuálního zneužívání je skutečně realizována na prvním stupni základní školy. Vyplynulo, že jsou žáci o dané problematice informováni i mimo školu. Bohužel nejvíce využívaným zdrojem cenných rad vztahujících se k dané problematice jsou v dnešní době sdělovací prostředky.

Komunikace žáků mezi rodiči a vrstevníky žáků se snižuje. Proto je nutné, aby škola zajistila dětem potřebné informace související s danou problematikou. Žáci prvního stupně jsou schopni vycítit vážnost probíraného tématu a uvědomují si, že i jim by mohl někdo ublížit. Tedy že i oni by mohli být předmětem sexuálního zneužití. Prevence sexuálního zneužívání je nejčastěji vyučována v rámci předmětů prvouka a přírodověda. Ač vyučující znají výčet metod výuky (viz. s. 42), na výuku prevence sexuálního zneužívání dětí využívají pouze některé z nich. Nejoblíbenější metodou výuky je diskuse. Přestože se jedná o jednu z aktivizačních metod, vyučující by měli své výchovné působení obohatit i jinými aktivizačními metodami žádanými ve výuce prevence sexuálního zneužívání. Jedna z těchto metod je inscenační metoda, jejímž uplatněním by se ve vyučovací hodině jistě dosáhlo patřičných výsledků. Dnešní vyučující preferují výuku, při níž zaktivizování žáci prvního stupně základní školy. Bylo shledáno, že vyučující se svědomitě připravují na výuku prevence sexuálního zneužívání a snaží se činit výuku pro děti zajímavou. Ačkoli si s tématem prevence sexuálního zneužívání dokáží sami poradit, uvítali by cvičebnici obsahující cvičení zaměřená na výuku prevence sexuálního zneužívání. Důvodem je usnadnění práce a možné inspirování se danými cvičeními. Jejich žádost byla vyslyšena. Byla vytvořena cvičebnice rozdělená do třech částí, a to podle druhu prevence sexuálního zneužívání. Ve cvičebnici dochází ke střídání metod výuky. Jsou preferovány především aktivizační metody. Cvičení jsou přizpůsobena věkové kategorii, která odpovídá žákům prvního stupně základní školy a školnímu prostředí. Cvičení byla vypracována tak, aby co nejvíce zaktivizovala žáky. Cvičení obsažená ve cvičebnici by měla zlepšit nejen osvětu o prevenci sexuálního zneužívání, ale také přispět k lepší atmosféře třídy a upevnit kolektiv třídy.

Průřezové zjištění současného stavu sexuální výchovy na prvních stupních základních škol, analýza názorů vyučujících i žáků statistickými metodami a cvičebnice sexuální výchovy s důrazem na prevenci sexuálního zneužívání dětí jsou hlavními výsledky této práce.

5 Seznam bibliografických odkazů

- [1] ANCHELL, M. *Sexuální výchova s otazníkem*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1996, 111 s.
- [2] AUGUSTYN, J. *Sexualita v našem životě: Průvodce při poznávání a formování vlastní sexuality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 208 s. ISBN 80-85527-99-5
- [3] BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 1998, 117 s. ISBN 80-7169-629-3
- [4] BLÁHOVÁ, K. *Hry pro tvořivé vyučování: Zásobník 149 her a cvičen pro rozvoj osobnosti*. 1. vyd. Praha: Agentura Strom, 1997, 47 s. ISBN 80-901954-7-4
- [5] *Dětskápráva.cz: Sekce pro pedagogy – Sexuální zneužívání* [online]. 12. 8. 2005, [cit. 10.11. 2005]. <http://www.detskaprava.cz/pedagog/materialy_letaky_04.asp>.
- [6] *Dětskápráva.cz: Sekce pro pedagogy – Dětská práva* [online]. 12. 8. 2005, [cit. 10.11. 2005]. <http://www.detskaprava.cz/pedagog/materialy_letaky_07.asp>.
- [7] *Slabikář dětských práv / Dětská práva – Vim, co s ním?* [online]. 12. 8. 2005, [cit. 10.11. 2005]. < <http://www.detskaprava.cz/deti/slabikar.htm#>>.
- [8] ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000, 153 s., ISBN 80-7178-419-2
- [9] FORREST, S. *Sex Education that Works* [online]. c2005, last revision 12th of August 2005 [cit. 2005-12-6]. <<http://www.avert.org/sexedu.htm>>.
- [10] GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: Příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996, 130 s. ISBN 80-85931-15-X

- [11] HAJNOVÁ, R., SMOLÍKOVÁ K. *Než se dítě zeptá: Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 39 s. ISBN 80-7178-132-0
- [12] HANSWILLE, R. a kol. *Sexuální výchova*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1994, 280 s. ISBN 80-85573-36-9
- [13] HOPPE, S. a kol. *Sociálně psychologické hry pro dospívající: Rozvoj pohlavní identity, prevence agresivity a zneužívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 197 s. ISBN 80-7178-434-6
- [14] JANIŠ, K. a kol. *O dospívání a menstruaci: Výchovně vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: Gaudeamus ve spolupráci s Johnson & Johnson, 2004, 40 s. ISBN 80-7441-881-8
- [15] JEŘÁBEK, J. a kol. *Vzdělávací program základní škola: Včetně úprav a doplňků*. 2. vyd. Praha: Fortuna ve spolupráci s MŠMT ČR, 1998, 336 s. ISBN 80-7168-595-X
- [16] JOYEUX, H. *Přichází puberta: 50 otázek a odpovědí pro chlapce a děvčata od 10 do 13 let*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000, 102 s. ISBN 80-7178-490-7
- [17] KATUŠČÁK, D. *Ako písať vysokoškolské a kvalifikačné práce: Ako písať seminárne a ročníkové práce, práce študentském vedeckej a odborném činnosti, diplomové, záverečné a atestačné práce a dizertácie*. Bratislava: Stimul, 1998, 117 s. ISBN 80-85697-69-6
- [18] KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2005, 184 s. ISBN 80-247-0852-3
- [19] *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání* [soubor ke stažení]. Praha: VÚP, 2005. [cit. 10. 11. 2005]. Dostupné z URL <<http://www.rvp.cz/soubor/manual.pdf>>.

- [20] MAŇÁK, J. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. Brno: Paido, 2001, 46 s. ISBN 80-7315-002-6
- [21] MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000, 143 s. ISBN 80-7178-494-X
- [22] MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s.
- [23] MICHALÍK, P. a kol. *Zpracování diplomové práce na počítači*. 1.vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2001, 59 s. ISBN 80-7082-581-2
- [24] PÁL, A. *Manuál sexuální výchovy*. Brno: Cerm s.r.o., 1995, 18 s. ISBN 80-85869-50-8
- [25] PŠENIČKA, O. *Sexuální výchova v rodině: Radost být matkou a také otcem*. 2. vyd. Pardubice: Hnutí Rodina, 1995, 310 s. ISBN 80-910524-3-0
- [26] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: S přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením [soubor ke stažení]*. Praha: VÚP, 2005. [cit. 10. 11. 2005]. Dostupné z URL <<http://www.rvp.cz/soubor/rvpzv.pdf>>.
- [27] *Sexuální výchova: Problematika dětské pornografie a její prevence na škole [soubor ke stažení ve formátu MS Word]*. Praha: VÚP, 2003. [cit. 10.11. 2005]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/Files/ZIP/NHSexualnivychovaproblematikadetskepornografie.zip>>.
- [28] STŘELEČ, S. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. 1. vyd. Brno: Paida, 1998, 189 s. ISBN 80-85931-61-3
- [29] ŠILEROVÁ, L. *Sexuální výchova: Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2003, 103 s. ISBN 80-247-0291-6

- [30] ŠULOVÁ, L. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?* 1. vyd. Praha: Grada Publishing spol. s. r. o., 1995, 120 s. ISBN 80-7169-218-2
- [31] TÄUBNER, V. *Metodika sexuální výchovy: Pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství.* 1.vyd. Praha: Fortuna, 1996, 45 s. ISBN 80-7071-029-2
- [32] TÄUBNER, V. *Nejstřelenější tajemství – sexuální zneužívání dětí.* 1. vyd. Praha: Trizonia, 1996, 116 s. ISBN 80-88573-72-5
- [33] TROJAN, O. *O čápech a vránách: Aneb jak nejlépe mluvit s dětmi o sexu.* 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 1994, 88 s. ISBN 80-85768-48-8
- [34] WEISS, P. *Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti.* 1. vyd. Praha: Grade Publishing spol. s. r. o., 2000, 212 s. ISBN 80-7169-795-8

6 Seznam příloh

Příloha 1: Protoko – Výuka prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy	92
Příloha 2: Dotazník pro žáky prvního stupně základní školy – Výuka prevence sexuálního zneužívání dětí	96
Příloha 3: Interview – Otázky pro vyučujícího	99

Příloha 1

Protokol – Výuka prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy

Vypracovala: Linda Čechová

Základní informace

Název základní školy:

Jméno a příjmení vyučujícího:

Třída:

Datum:

Výuka probíhá v rámci předmětu:

- a) prvouky/přírodovědy
- b) výtvarné výchovy
- c) tělesné výchovy
- d) informatiky
- e)

Prostředí, ve kterém výuka probíhá, je:

- a) vlastní učebna třídy
- b) cizí učebna třídy
- c) tělocvična
- d) park
- e)

Poznámky:

Informace o probíhající výuce

1) Druh prevence:

2) Konkrétní vzdělávací cíl:

3) Počet činností:

4) Popis činností:

a) Činnost první

- Výuková metoda:
- Časová dotace:
- Pomůcky:
- Instrukce/obsah:

- Průběh:

b) Činnost druhá

- Výuková metoda:
- Časová dotace:
- Pomůcky:
- Instrukce/obsah:

- Průběh:

c) Činnost třetí

- Výuková metoda:
- Časová dotace:
- Pomůcky:
- Instrukce/obsah:

- Průběh:

d) Činnost čtvrtá

- Výuková metoda:
- Časová dotace:
- Pomůcky:
- Instrukce/obsah:

- Průběh:

Informace o vyučujícím a žácích

5) Atmosféra třídy je:

a) přátelská

b) upjatá

c)

6) Během výuky je/Jsou aktivní:

- a) vyučující
- b) žáci

7) Vyučující vzbuzuje pocit, že je:

- a) vyrovnaný
- b) neklidný
- c) připravený
- d) nervózní
- e) nepřipravený
- f) příjemný
- g)

8) Vyučující zasahuje do průběhu činností žáků:

- a) vůbec
- b) minimálně
- c) často
- d) příliš až bezdůvodně moc

9) Žáci vzbuzují pocit, že:

- a) jsou vážní
- b) zlehčují situaci
- c) jsou přístupní
- d) nespolupracují
- e) se nudí
- f) mají o danou problematiku zájem
- g) chtějí spolupracovat
- h)

Příloha 2

Dotazník pro žáky prvního stupně základní školy

Výuka prevence sexuálního zneužívání dětí

Milí žáci,

právě dokončuji studium na Technické univerzitě v Liberci, fakulty pedagogické, a k vypracování výzkumu, který je součástí mé diplomové práce, bych potřebovala Vaši pomoc. Chtěla bych Vás touto formou požádat o vyplnění následujícího dotazníku, jehož obsah je zaměřen na výuku prevence sexuálního zneužívání na prvním stupni základní školy.

Prosila bych Vás o Vaše upřímné názory. Celý dotazník je anonymní a získaná data budou zpracována výhradně pro statistické účely.

Za Váš čas a spolupráci děkuje

Linda Čechová

1) Jsem žákem:

- a) 1.-3. ročníku
- b) 4.-5. ročníku

2) Mé pohlaví je:

- a) muž
- b) žena

3) Pojem sexuální zneužívání:

- a) jsem dnes slyšel/slyšela poprvé
- b) jsem zaslechl/zaslechla už několikrát
- c) slýchávám často

4) O skutečnosti, že existují lidé, kteří mi mohou ublížit, se dovídám:

- a) od rodičů
- b) od prarodičů
- c) od kamarádů
- d) od vyučujících
- e) z televize
- f) z internetu
- g) z novin a časopisů

5) Možnost, že mi někdo může ublížit, si:

- a) nepřipouštím
- b) připouštím

6) Dnešní výuka, která byla zaměřena na prevenci sexuálního zneužívání, byla:

- a) zajímavá
- b) nudná

7) Téma, které se probíralo během dnešní výuky, ve mně vyvolávalo:

- a) pocit strachu
- b) pocit vážnosti
- c) pocit důležitosti
- d) pocit zbytečnosti
- e) pocit směšnosti
- f)

8) Téma podobného charakteru jako jsme probírali ve výuce dnes:

- a) jsem už ve škole slyšel/slyšela
- b) jsem ve škole slyšel/slyšela poprvé

9) Výuku, která by byla zaměřena na podobné téma jako dnes, si přeji:

- a) zopakovat
- b) už nikdy nezmiňovat

Interview
Otázky pro vyučujícího

- 1) Je součástí Vašeho výchovného působení žáků prvního stupně základní školy sexuální výchova?
- 2) Který tématický okruh ze sexuální výchovy považujete za nejdůležitější? Proč?
- 3) Na dnešní den jste si připravil/připravila „vzorovou“ hodinu, která se týkala problematiky prevence sexuálního zneužívání. Trvala Vám příprava této hodiny déle než je obvyklé?
- 4) Kde jste čerpal/čerpala informace a nápady?
- 5) Zařazujete výuku prevence sexuálního zneužívání do své výuky bez ohledu na to, zda k Vám jde někdo na náslech nebo ne? Je tedy výuka prevence sexuálního zneužívání přirozenou součástí Vašeho výchovného působení?
- 6) Jaké metody výuky nejčastěji využíváte při výuce prevence sexuálního zneužívání? (dialog, přednáška, písemné zpracování úkolu, pozorování, pokus/omyl, výtvarné, hudební a pohybové vyjádření, využití knih a sdělovacích prostředků, diskuse, brainstorming, didaktická hra, situační metoda, inscenační metoda, skupinová práce, problémová metoda, projektová výuka)
- 7) Máte nějakou metodu výuky, kterou rád/ráda využíváte a naopak nějakou, které se vysloveně vyhýbáte?
- 8) Přečtu-li Vám výčet výukových metod, jsou Vám všechny známe? Víte, co která znamená?
- 9) V rámci jakých předmětů vyučujete prevenci sexuálního zneužívání?
- 10) Jak děti vnímají téma prevence sexuálního zneužívání? Jak byste popsal/popsala jejich chování během výuky?
- 11) Myslíte si, že žáci prvního stupně základní školy jsou schopni vycítit vážnost probíraného tématu?
- 12) Mají děti nějaké základní vědomosti a dovednosti získané z domova? Nebo shledáváte, že jsou zcela neinformovány v oblasti prevence sexuálního zneužívání a první informace o daném problému slyší od Vás?
- 13) Jak se Vám problematika sexuálního zneužívání učí? Berete téma prevence sexuálního zneužívání jako každé jiné téma nebo u něj prožíváte neblahé pocity?

14) Jste toho názoru, že prevence sexuálního zneužívání by měla být nedílnou součástí výuky na prvním stupni základní školy?

15) Přivítal/přivítala byste cvičebnici, kde by byly návrhy cvičení, které se týkají prevence sexuálního zneužívání?